

СЛОВО

Без мови немає нації!

Протівими

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

50 (739), 19—25 грудня 2013

Фото Георгія Лук'янчука

Дмитро ПАВЛИЧКО

Щоб ми не забули, задля чого тут стоїмо, мерзнемо, але співаємо, живем, як справдешні повстанці, хочу сказати, що таке Україна як Європа.

Це — насамперед наша мова, зрозуміла багатьом краще, ніж росіянам, для західних і південних слов'ян. Це — наша давня література і народна пісня, де оспіваний Дунай. Це — наша історія, пов'язана з Великим князівством Литовським, Статут якого писаний нашою мовою. Це — Київська Русь і наша козацька держава. Це — вся наша національно-визвольна історія від засновника Січі Байди Дмитра Вишневецького до головного командира Української Повстанської Армії Романа Шухевича. Це — Києво-Могилянська академія. Це — наша велика нова література від Сквороди та Котляревського до Антонича та Стуса.

Україна як Європа — це Іван Франко, світовий геній, будівничий нашої державності. Йому належить стояти в Києві там, де стояв кат України Ульянов.

Україна як Європа — це Тарас Шевченко, що кликав на боротьбу за свободу всі поневолені Москвою народи — “од молдованина до фінна”, що бачив імперію як “церков-домовину” і писав: “Церков-домовина / Розвалиться... і з-під неї / Встане Україна”.

Україна як Європа — це частина континенту, яка сімсот років боролася за свою свободу і, виборовши її, приєднавшись до Європи, здатна не тільки для себе, а й для всього Європейського континенту забезпечити мирне, стабільне, демократичне життя, позбавлене страху перед відновителями імперії Петра I і Сталіна.

Наш Майдан тепер не тільки в географічному, а й у духовному, цивілізаційному центрі Європи.

Україна як Європа

Виступ координатора Народного комітету захисту України на Євромайдані 15 грудня 2013 р.

Європа чує, бачить, розуміє нас, начебто ми стоїмо не на березі Дніпра, а на берегах Вісли, Ельби, Сени, Дунаю, в центрі Лісабона, Мадрида, Парижа і Рима...

Слава Україні!

Молитва

Отче наш, ми люди на Майдані,
України правдою живі.
Чуємо тепло Твоїї длані,
Жити хочемо в Твоєму естві.

Ми Твої сповняєм заповіді,
Господа в нас іншого нема,
Але ми не годні зрозуміти
Судні помисли Твого ума.

Тож яви нам всі майбутні дати,
Відповідь на запит наш яви:
Скільки ще разів нам помирати
Й воскресати на хрестах Москви?

Отче наш, скажи нам, чи не досить
Наших воскресінь і помирань?
Україна на колінах просить —
Перед нами і за нами стань!

Хочем жити вольною сім'єю,
Чути в серці людяності шем.
Оточи нас мудрістю Своєю,
А як треба — захисти мечем!

13.12.2013, Київ

Пісня

Чути гамір п'ятої колони,
Яничарів і манкуртів крик.
Їдуть, їдуть авта і вагони —
Мову усмиряти йде язик.

Та не радуйся, маро вельможна,
Що грішні одурених ведеш!
Всі майдани розігнати можна,
Та народу ти не розженеш!

Їдуть, їдуть наймити-рекрути,
Ще без карабінів та гармат.
На Майдан, немов колись на Крути,
Наступає старшобратній мат.

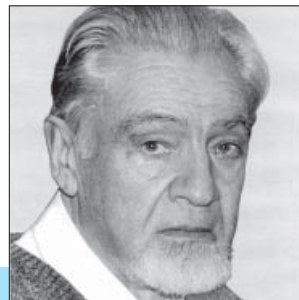
Та не радуйся, маро вельможна,
Що грішні одурених ведеш!
Всі майдани розігнати можна,
Та народу ти не розженеш!

Не поб'ють нас темні недотепи,
Не впряжуть раби в ярмо старе,
Не затихне в Лаврі дзвін Мазепи,
Заповіт Тараса не помре.

Наш Майдан — то не пташина згряя,
Що на зиму в Африку летить.
Наш Майдан — то вічна і безкрая
Україна, як небес блакить!

14.12.2013.

ПРИЦІЛЬНИМ
ПОГЛЯДОМ УЧЕНОГО

4-5

ПИСЬМЕННИК, ЩО
ПЕРЕДБАЧАЄ І ВЛУЧАЄ

6

МАНДРІВКИ
ІЗ ШЕВЧЕНКОМ

8-9

ДІАЛОГИ СУЧАСНИКІВ

10-11

ПРАЦЮВАВ БІЛЬШЕ,
ЯК ЖИВ...

12-13

Петро АНТОНЕНКО
Фото Георгія ЛУК'ЯНЧУКА

ШТУРМ БАРИКАД

Колись з'ясується логіка в алогічних діях влади, а може, це взагалі — відсутність будь-якої логіки, прояви розпаду режиму.

10 грудня, у Всесвітній день прав людини, в Україну прибули поважні офіційні особи: Верховний комісар Євросоюзу із закордонних справ і питань безпеки, глава дипломатії ЄС Кетрін Ештон і заступник державного секретаря США Вікторія Нуланд. З цими високого рангу дипломатами президент Янукович мав офіційні зустрічі, обом говорив про “європейський вектор України”, запевнив їх у незастосуванні сили до учасників акцій протесту.

Того ж дня відбулася зустріч трьох попередніх президентів України і чинного — Віктора Януковича. Останній підтвердив наміри про “вектор” і про “мир” у суспільстві, згоду влади сісти за стіл переговорів з усіма політичними силами країни, насамперед опозицією.

За кілька годин виявилося, що є слово і є діло. Вночі країна і світ знову побачили “діла” влади — кийки міліцейських підрозділів. Відбулася нічна атака на Майдан.

Швидкоплинність подій змушує до всього звикати. Ніби саме собою зрозуміле сприйнявся факт введення в столицю держави військ для придушення акцій протесту. Поки що — не армійських частин, але це вже внутрішні війська, підпорядковані Міністерству внутрішніх справ. Владі недостатньо виявилось “Беркута”, “Барса”, “Тигрів” та іншої зловісної каральної міліцейської фауни, знадобилися військові. Саме вони йшли в атаку на барикади, якими учасники Майдану заблокували центральні вулиці столиці.

Чому влада кинула силовиків на штурм саме під час візиту в Київ названих вище посадовців ЄС і США? Як могла піти на штурм після ще не розслідуваних двох кривавих подій: побиття молоді на Майдані в ніч на 30 листопада і провокації на Банковій 1 грудня? І як можна було йти на штурм, коли задекларовано початок переговорів між владою і опозицією на загальнонаціональному круглому столі?

Майдан вистояв. А від недолугого штурму влада почала відмовлятися. Янукович висловив своє “глибоке обурення” — з одного боку “провокаторами” (цікаво, кого він сюди зарахує?), а з іншого — діями міліції. Голова парламентської фракції ПР Єфремов уранці в середу заявив, що “все йшло до діалогу влади і опозиції, а нічний штурм перешкодив даному діалогу”. І далі: “У мене часом складається враження, що хтось свідомо й дуже професійно підкидає в цю топку паливо”. То хто ж “підкидає” паливо у вогонь протистояння, хто скерував силовиків на штурм Майдану? Втім, того ж дня на сайті Партії регіонів з'явилася заява протилежного змісту — того ж Єфремова, де за суджується опозиція і виправдовуються штурмовики. Про що тоді можна говорити з такою непослідовною політичною силою? Хто керує державою?

У штурмах Єврореволюції

Революційні події спресовані в часі. Минуло рівно чотири тижні відтоді, коли впродовж одного дня вищі представники української влади демонстративно, нахабно виступили з абсолютно протилежними заявами. 21 листопада прем'єр Азаров оголосив рішення Уряду — відмовитися від підготовки до підписання Угоди про асоціацію з Євросоюзом, а того ж дня, виступаючи у Відні, президент Янукович підтвердив “європейський курс України”. Така тактика влади — заплутувати власними заявами українських громадян і світову спільноту триває й далі. Народ повстав, Єврореволюція в Україні стала закономірною відповіддю.

Реакція Європи і світу після зазначених подій підсилася. Екс-президент Польщі Олександр Квасьневський, котрий усі останні місяці був офіційним представником Євросоюзу в Україні, заявив, що Янукович не бажає вести переговори з опозицією, тягнеться до Росії.

Різьку резолюцію ухвалив Європарламент, вищий законодавчий орган ЄС. У ній висловлена підтримка учасників протестів в Україні, які виступають за європейський вектор розвитку держави, міститься вимога покарання винних у репресіях проти мітингувальників. А ще прямий натяк нашій владі на можливе її переобрання народом: “Європарламент нагадує, що в будь-якому демократичному суспільстві можуть бути проведені нові вибори, коли необхідно оновити народну законність”.

КРУГЛИЙ СТІЛ У НІМОМУ ФОРМАТІ

У п'ятницю 13 грудня нарешті відбувся загальнонаціональний круглий стіл із пошуку виходу з кризи в країні. Чотири наші президенти, лідери опозиції, церковні ієрархи, представники громадськості. Опозиції неспроста було сісти за стіл переговорів, адже минулий тиждень означився черговим штурмом Майдану, нальотом на офіс найбільшої опозиційної партії “Батьківщина”. Категоричною була вимога Майдану — сідати за стіл переговорів лише після виконання владою кількох умов: звільнення всіх затриманих учасників протестів, покарання винних у репресіях проти них, відставки Уряду.

Врешті, опозиція, Майдан пішли на поступки і вступили в переговори без попереднього виконання владою цих вимог. Їх опозиція висунула вже на переговорах як обов'язкову умову подальшого діалогу.

Утім, діалогу не вийшло і на цьому круглому столі. Він радше нагадував ток-шоу на наших телеканалах, де когось у чомусь переконати — марна справа. І не випадковим був такий дивовижний факт: національний круглий стіл не транслював у пряму ефірі жоден телеканал.

Чи не найголовнішим було сподівання почути детальні пояснення влади, чому ж вона відмовилася у Вільнюсі від підписання Угоди про асоціацію з Євросоюзом? Невдячну справу довгоочікуваного роз'яснення Янукович доручив прем'єрові Азарову. Довжелезна промова того звелася до одного: Україна не готова економічно до зближення з ЄС. А одною з основних ілюстрацій цього в промові глави Уряду стала торгова війна Росії проти України. Прем'єр навів убивчі дані: Росія різко зменшила закупівлю труб, тракторів, автомобілів, вагонів, інших основних видів нашого експорту в Росію. Це що — економіка? Це політичний шантаж. І ось де істинне пояснення дій нашої влади — прив'язка до Кремля. А зовсім не ті страшилки для нашої економіки, начебто пов'язані зі зближенням з ЄС, якими лякав на круглому столі прем'єр. Ці брехні спростовує наш же український бізнес. Ще до фіаско влади у Вільнюсі за підтримку євроінтеграції виступив Всеукраїнський союз промислов-

ців і підприємців. А днями брехні влади спростували у своїй Заяві аграрії України. У Заяві сказано, що Угода про асоціацію з ЄС “дозволить створити в Україні більш сприятливий бізнес-клімат, що забезпечить надходження інвестицій для подальшого розвитку галузей АПК”. Цю заяву підписали Аграрний союз України, Асоціація фермерів і приватних землевласників України, Асоціація “Укроліапрот”, Національна асоціація “Укрцукор”, Національна асоціація “Союз птахівників України”, Українська аграрна конфедерація, Українська зернова асоціація, Асоціація виробників молока та інші потужні організації.

Тож справа у прислужництві Кремлю, а ще у краху регіоналістських економічних “реформ”. Чітко сказав про це на круглому столі екс-президент Кучма: “Країна, за великим рахунком, банкрут”.

Свою оцінку переговорам дала і опозиція. Віталій Кличко заявив, що влада не прислухалася до жодних аргументів Майдану.

ВИННИ У НІЧНОМУ ПОБИТТІ НА МАЙДАНІ НАЗВАНІ. ЧИ ВСІ?

На тому ж круглому столі представники влади заявили, що нарешті назвуть і притягнуть до відповідальності винних у жорсткому побитті молоді на Майдані в ніч на 30 листопада, що, власне, й послужило каталізатором масових акцій протесту в Україні. І ось цих винних назвали. Це заступник секретаря Ради національної безпеки і оборони Володимир Сівкович, міський

голова Києва Олександр Попов і начальник столичної міліції Валерій Коряк. Саме їм Генеральна прокуратура пред'явила звинувачення у тому, що дали команду на жорстокий розгін мітингувальників тієї ночі. Всі троє зараз відсторонені від посад, перебувають під слідством. Усі намагаються применшити свою участь у тому побитті студентів. Попов дав свідчення, що Сівкович безпосередньо керував розгоном акції від імені і за вказівкою свого шефа — секретаря РНБО Андрія Клюєва. На цього “сірого кардинала” влади давно вказувала опозиція. Варто нагадати, що саме Клюєв був одним із основних фальсификаторів президентських виборів 2004 року, хоча відбувся легкий переляком. Своєю чергою Коряк підтвердив, що виконував вказівку міністра внутрішніх справ Захарченка. Відставка і притягнення його до суду — одна з найперших вимог Майдану. Арсеній Яценюк заявив, що названо лише перших винуватців, а при нормальному розслідуванні мало б з'явитися ще чимало імен і нижчого, й вищого рангу. Чи буде таке розслідування? Саме його вимагає опозиція.

ТРЕТЄ ВІЧЕ ПЕРЕД МОСКОВСЬКИМ “САМІТОМ”

Недолугі дії влади стимулюють нові акції протесту. Штурм барикад спонукав до активізації Майдану. В цю неділю, 15 грудня, тут відбулося вже третє (за три недільні дні) всеукраїнське Народне віче. Основна його ідея — сказати рішуче “Ні!” українській владі щодо чергових спроб прислужництва Кремлю. Йшлося про зустріч 17 грудня президентів України і Росії в Москві. Не допустити жодної спроби втягування України у російський Митний союз — така головна ухвала Народного віча.

У той же день влада організувала на сусідній Європейській площі помпезний мітинг на свою підтримку. Регіонали звели з областей України десятки тисяч людей — або бюджетників під примусом, або “добровольців” за гроші. Нічого нового, все та ж провладна риторика, звернена до людей, які байдуже слухали ці крики. Натомість багато зведених регіоналами в Київ людей із цікавості побували на Євромайдані, спілкувалися з його учасниками. Україна єдина, хоч би як її ділили кремлівські верховоди і їхні тутешні прислужники.

...Майдан стоїть, Єврореволюція триває. Як значив один із керівників фракції “Батьківщина” Арсен Аваков, Майдан, попри начебто його статичність, насправді — потужний вияв прямого народовладдя, ключовий чинник української політики. І найближчим часом в Україні відбудеться багато подій, пов'язаних саме з вимогами Майдану. Одна з них — зміни в парламенті, його реформатування і відставка збанкрутілого Уряду. Йдуть і певні міжнародні процеси. Рішучими залишаються учасники акцій протесту. Не вдається розколоти Майдан на “політиків” і “громадськість”, як це дуже хотілося б владі. Революція — багатогранна й багатовимірна.

Круглий стіл: спроба порозуміння — чи його імітація?

За ініціативою Леоніда Кравчука минулої п'ятниці скликано загальноукраїнський круглий стіл “Об'єднаймо Україну” з метою розпочати діалог між владою та Майданом, знайти шляхи порозуміння і розв'язання напруженого конфлікту. Чи вдалося це зробити з першого разу? Як учасник круглого столу, насмілюся стверджувати: ні, не вдалося. У своєму виступі (повний його текст можна прочитати на сайті НСПУ та в газеті “Літературна Україна”) я наголосив, що цього можна досягти тільки тоді, коли “сторони протистояння — і влада, і мітингувальники, але найперше влада — почнуть чути одне одного, чути всю правду про причини суспільно-політичної кризи, наявність якої важко заперечити. Поки що такого прагнення до рівноправного діалогу ми не спостерігаємо”.

Віктор БАРАНОВ,
голова НСПУ

Після вступного слова Л. Кравчука виступав Президент В. Янукович. Чогось нового присутні від нього не почули. Знову і вкотре за останні тижні декларувалися добрі наміри влади знайти шляхи до громадянського примирення, але адекватних відповідей на вимоги Майдану з уст Гаранта так і не пролунало.

Далі запрацював мікрофон прем'єр-міністра М. Азарова, який використав аж понад три встановлених регламенти винятково для того, аби знову прочитати лекцію про “загрози й ризики” асоціації з Євросоюзом. Лякав обвалом цін, масовим безробіттям, крахом цілих галузей економіки та виробництва — і водночас малював рожеву “картину маслом” у разі зближення з Росією. Що дало підстави одному з лідерів опозиції А. Яценюку звернутися до прем'єра з такими словами: “Микола Яновичу, ви у своєму виступі наговорили на три власних відставки”. Але річ не в арифметиці, а в тому, що очільник уряду, на превеликий подив, засвідчив абсолютне нерозуміння і того, що відбувається в країні та на Майдані, і того, задля чого було зібрано круглий стіл (у своєму слові я на цьому якраз і наголосив). Саме неадекватність поведінки влади та її реагування на події останніх тижнів є найбільшою і головною перешкодою для діалогу й порозуміння. Це — шлях не до вирішення конфлікту, а до його поглиблення.

Сьогодні це очевидно для більшості українців. Найвище керівництво країни уперто не бажає йти назустріч законним вимогам власних громадян, визнати свою неефективність і потребу перезавантаження всієї системи влади. Отож щодалі тривав круглий стіл, то більше складалося враження, що він має суто бутафорський характер. Уявляю, як тяжко це сприймав Леонід Мака-

рович, у щирість прагнень якого зблизити позиції сторін протистояння не можна не вірити, що, зокрема, підтвердила його участь у передачі Шустера того ж вечора.

Та повернімося до виступів на круглому столі. Лідери опозиції, наче під копірку, повторювали головні вимоги Майдану і тоном грізних прокурорів кивали пальцем убік Президента і прем'єра, чим, мені так здалося, не вельми їх налякали. Очільник УДАРУ В. Кличко взагалі мовою виступу чомусь обрав російську. На його думку, силові методи з боку влади “могут иметь страшные последствия для страны и такие же страшные последствия лично для вас, Виктор Федорович”. Думаю, політик такого рівня з претензіями на майбутнє президентство мав би приносити на діалог не страшилки, а бодай більш-менш окреслену “дорожню карту” виходу з кризового становища. Це стосується усіх трьох опозиційних лідерів, котрі так і не спромоглися на нові ідеї та підходи, окрім повторюваних ними, наче мантри, протягом уже тривалого часу.

Найбільше вразив мене виступ Патріарха всієї України-Руси Філарета. Виступ емоційний, із глибини зболеного й водночас глибоко люблячого серця, спертій на сувору конкретику подій останніх тижнів і місяців. “Навіщо ви цілий рік готували людей до вступу в Євросоюз, а в останню мить відмовилися? — звернувся Його Святість до керівників держави. — Ви обдурили народ... Ви хочете розігнати Майдан? Але на його місці постане новий Майдан. І це призведе до громадянської війни. Ви хочете громадянської війни? Знайте: де немає справедливості — там немає Бога”. Якщо Президент справді людина віруюча, він не міг сприймати ці слова тільки холодним розумом. Філарет, як і високий представник Української Греко-Католицької Церкви, наполягав на підписанні угоди з

Фото Олександра Литвиненка

Євросоюзом, бо цього вимагає і прагне український народ.

Зате отець Антоній, що представляв Московський Патріархат, проголосивши кілька загальних тез про необхідність мирного врегулювання конфлікту й ніби блаженно не відаючи про його, конфлікту, першопричину (відмова від асоціації), не поминув нагоди підсолонити пігулку антиєвроінтеграторам: мовляв, їхня церква отримує масові листи від вірян із неприйняттям європейського курсу. Ось така “українська православна церква”...

Ще одне розчарування круглого столу — присутність на ньому нібито представника студентської координаційної ради Д. Левіна. Насправді він таких повноважень не мав і взагалі виявився членом молодіжної організації Партії регіонів. То й не дивно, що пафос його слова зводився до звинувачень у використанні студентства політиками-опозиціонерами в їхніх партійних цілях. Звідси постає закономірне запитання: хто і за яким принципом добирав учасників круглого столу? Добре хоч, що згадали про Національну спілку письменників, яку представляли, окрім автора цих рядків, Дмитро Павлич-

ко і Юрій Шербак, і що дали змогу донести до учасників столу думку й позицію письменницької громади.

Заключне (утім, як і вступне) слово В. Януковича безліч разів транслював перший національний телеканал. Президент нібито й заявив про наміри влади дослухатися до голосу повсталого люду. Однак головні вимоги Майдану знову були проігноровані. Нібито випущено із СІЗО побитих і в дивовижному поспіхові засуджених учасників мітингу — але ж випущено аж (!) під домашній арешт і кримінальної відповідальності не скасовано. Тепер усі “уповання” на якусь амністію, що її має оголосити Верховна Рада найближчим часом. Однак ми добре бачимо, як надійно благає слово з Банкової нівелюється у стінах парламенту, і ця постійна практика не може не наводити на думку про добре зрежисовану гру в демократію.

Далі. Справжніх винуватців пролітої крові мирних людей не названо, замість них банально призначено “стрілочників” — скажімо, відстороненого нині з посади голови столичної міської держадміністрації Олександра Попова. Хто сьогодні повірить у

його причетність до віддання команди на якнайжорстокіші дії спецназівців? Невже люди не знають, що “Беркут”, чие існування взагалі не передбачене Конституцією України, створений на підставі внутрішнього наказу міністра внутрішніх справ і підпорядкований винятково йому? На якого “лоха” розрахована ця імітація торжества справедливості? І неже “на горі” ніхто не розуміє, що таким чином влада втрачає рештки довіри до себе з боку українського суспільства?

У ці буремні дні на моніторах у вагонах київського метро серед іншої інформації наводилася думка котрогось мудреця минулих часів: “Найкраще заохочення злочину — безкарність”. Шкода, наші правителі не їздять у метро (той же Азаров на недавньому токовиську в Шустера не зміг назвати вартість проїзду в підземці: ось де “господарник № 1” в Україні!). Отож доки злочин залишатиметься без покарання, спокою в народі не буде. **Уже** не буде! Людям урвався будь-який терпець. Це — реальність, яка не перекупиться і не розсмокчеться від тривалих запевнень “розібратися у всьому всебічно та об'єктивно”. Перше засідання круглого столу виявилось не більше ніж спробою влати діалог опонентів. Насправді його не було. Сторони залишилися кожна зі своєю думкою й позицією. Про зближення поглядів говорити не доводиться. Тим більше (кажучи мовою дипломатів) — про якісь прагнення підписати бодай “протокол намірів”. Розійшлися ні з чим. Хіба що для громадськості озвучили “добру новину” — мовляв, початок діалогу покладено. Домовилися на наступному засіданні виробити текст ухвали чи меморандуму й передати його сторонам конфлікту чи то для роздумів, чи для керівництва до дії. Звісно, жодної юридичної сили такий меморандум не матиме. Тугий вузол протистояння послабити поки що не вдалося. Його можна розв'язати вже й не руками, а вчепившись у нього зубами. Але залишається реальна загроза того, що хтось не проти вчепитися в горло опонентів. Чи такої розв'язки чекає Україна?

Заява письменників — учасників загальноукраїнського Круглого столу «Об'єднаймо Україну»

Вважаємо за необхідне висловити позицію письменників України у зв'язку з глибокою суспільно-політичною кризою в державі.

1. Схвалюємо ідею Круглого столу як важливої спроби громадянського порозуміння. Наголошуємо на необхідності розширення кола учасників Круглого столу авторитетними громадськими діячами.

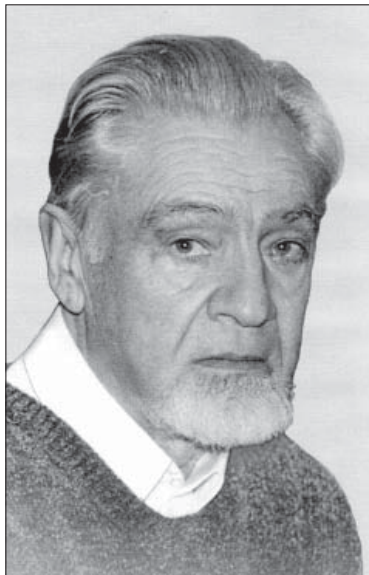
2. Підтримуємо вимоги Майдану: негайне підписання угоди про асоціацію України з Європейським Союзом, відставка уряду М. Азарова у повному складі та покарання винуватців пролітої на Майдані крові.

3. Вимагаємо від влади припинити антиукраїнську гуманітарну політику, повернути українській мові її статус як єдиної державної мови відповідно до вимог Конституції України.

Віктор Баранов, голова НСПУ
Дмитро Павличко
Юрій Шербак
Михайло Слабошпицький
16 грудня 2013 року

Євромайдан. Грудневі медитації

Володимир ВОЙТЕНКО,
професор

Існує лише одна гігантська машина, якою керують пігмеї, і це бюрократія.

О. де Бальзак

Сумарний індекс політичних і громадських свобод (за даними Фрідом Хауз) в Україні сьогодні вдвічі вищий, ніж у Росії (57 і 26 відповідно). За три роки після обрання гом. Януковича президентом індекс політичних свобод в Україні втратив 16 пунктів (із 73 по 57). Для досягнення аналогічного результату (зниження на 16 пунктів) Путіну знадобилося 10 років (з 42 в 2003 р. до 26 в 2013). “Донецькіє” талановиті, ге? Ранок 30 листопада начальник київської міліції мав зустріти у слідчому ізоляторі; до нього повинні були приєднатися співучасники злочину. Це начебто сталося, але пізно і формально. Підготовка “Беркута”, “тітушок”, провокаторів у натовпі доводять, що створена ешелонувана система силового наступу на суспільство. Якби у владних структурах було достатньо професіоналів, які люблять свою країну, ми могли б зробити ривок у майбутнє, стартуючи з Майдану. Якщо гом. В. Янукович сприймає євроінтеграцію України як предмет для дрібного торгу й короткострокових маневрів (що мають забезпечити йому обрання на другий президентський термін), то Путін і, як виявилось, більшість українців сприймають географічний напрям інтеграції як воістину світоглядне питання. Сьогодні між Україною та Росією немає жодної спільності. Коли хтось бачить її, то це такий же міраж, як виняткова близькість української та російської мов. Що за спільність у Росії з Україною, де кріпацтво було введено указом російської імператриці 1783 року? Скільки воно вже існувало на той час у Росії? Ми, українці, маємо підстави сподіватися на своє українське майбутнє — навіть ті з нас, що, можливо, не побачать його самі.

1. Удрукованих й електронних ЗМІ обговорюється низка цікавих запитань (на які годі чекати відповіді від урядовців). За чим наказом готувати розгром студентського Євромайдану почали за тиждень до 29 листопада?

“Беркутівці” з Дніпропетровська, Криму та Луганська були об’єднані в спецзагін для демонстрації показової зачистки. Є така думка, що “відморозків” збирали до купи командир київської міліції разом із заступником головного стратега Андрія Ключова. Скидається на те, що ці люди також запланували й реалізували долучення 20 спецагентів до громадянської охорони Євромайдану; ті по команді серед ночі накинулися на монтажників ялинки, а доблесний “Беркут”, звісно, взявся захищати скривджених. Ще одне цікаве питання: чому протягом багатьох годин події в Києві коментували лише путінські пропагандисти? Українська влада заговорила після тривалої мовчанки — та й то через златоуста Чететова, що мислить так геніально, як Поплавський співає.

Окрема тема — події біля Адміністрації Президента, що стали апофеозом агресивного ідіотизму влади з однією поправкою: її підіграв — заплановано чи випадково — провокатор/прислужник (ПрПр). Від багатьох людей я чув, що ПрПр викохали, “запустили на орбіту” й утримують факівці з КДБ; не знаю цього напевне. Тож писатиму не про родовід “переумковатого недоумка”, а про його, даруйте на слові, теоретичну блювотину, приправлену посланнями на філософів (про яких можна сказати багато різного, за винятком одного — вони не були ні провокаторами, ні прислужниками). Побачивши грейдер біля АП, я пригадав, що команда ПрПр колись привезла реєстраційні документи до Центрвиборчком на бронетранспортері. Говоривши про теоретичну базу видань, автором яких є ПрПр, треба пам’ятати різницю між мухою та бджолою. Вона не в тому, що муха не збирає меду, а в тому, що бджола не сідає на лайно. Ось уривки з часопису “Націоналіст” (число 1/8, 1994) і тижневика “Голос нації. УНА-Захід” (№ 24, № 25, 1995).

“І більшовизм, і фашизм у своїх початках були хоч і антидемократичні, але народні рухи. Фашисти не переговорювали з провідниками політичних партій у парламенті, старалися лише позискати армію і маси. Подібно й більшовики. Факти признали їм рацію. Перед безоглядною волею цих людей (що, не перебираючи в засобах, уміли йти до визначеної мети) замовкла всяка опозиція. У цім відношенні і фашизм, і більшовизм досі лишаються класичними прикладами того, як треба робити”.

“Жага руйнування є творчою жагою. Революціонер ставить себе поза законом як на практиці, так і емоційно. Він ототожнює себе з бандитами, грабіжниками, людьми, котрі нападають на суспільство, займаючись безпосереднім грабунком та знищенням чужої власності. Провокація — репресія — революція”.

“Нація існує лише в двох можливих станах: війни, себто розвитку, або миру, себто занепаду. Як би там не було, є цілі катего-

рії осіб, для яких політ (кулі), блиск (леза), вибух (гранати), майстерність (у ремеслі вбивства) є категоріями естетичними”.

“Вам нічого не нагадує слово “щастя”? Прочитайте ще раз і подумайте над тим, що “щастя” то є “свастя”.

Принципово не цитуватиму тексти, запозичені ПрПр у Гітлера чи Геббельса (або без посилання на автора, або з кокетливою позначкою “німецький автор”). Детальніше про братство нищих провокаторів мені довелося писати в книзі “Людина і нація. Нотатки генетика”, виданої ще 1996 року.

Хто прямо чи опосередковано стоїть за провокацією на Банковій, влада знала; прізвище і місце проживання ПрПр влада знала; чому, дозволивши йому сказати на камеру, що в події біля АП брали участь “найкращі люди України”, дали змогу зникнути — і лише тоді оголосили в розшук? Відповіді очевидні: сволота в масках, жбурляючи каміння в “беркутівців”, розв’язала їм руки. Піп Гапон, підпал рейхстага, штурм порожньої Адміністрації Президента — що далі?

2. Жадібна тварина їсть, поки знаїється, а жадібна людина — поки вдавниться. Чому? Тому що твариною керує фізіологія, а людиною — крім неї — соціальні чинники: хочеться з’їсти більше, ніж інші (але так, щоб усі це бачили). Є лише один спосіб пом’якшити вибухову мішанку добрих і поганих людських потенцій, запровадивши в щоденне життя те, що має назву громадянського суспільства. У цьому контексті факівці вивчають, з одного боку, механізми соціальної самоорганізації, з іншого — проблему еліти. Остання є невід’ємним складником будь-якого соціального ладу, проте самоорганізаційні суспільні перетворення потребують і формують таку еліту, якою не є ні Путін, ні Янукович. Але справа не в персонах. Що мають вчинити гуманісти-демократи, убачивши, що страшений крокодил підповзає до людожера, який заявив про бажання стати вегетаріанцем, але поки що дрімає на березі Нілу? Гуманісти-демократи збираються на Майдані та вимагають зміни еліти і європейського життя.

До характеристик еліти маємо два підходи: соціокультурний і соціально-психологічний. Перший акцентує позицію, що її посідає елітна група в управлінні, в привілеях, у пов’язаних із ними владою та багатством. До соціально-психологічних принципів і ознак елітності входять інтелектуальні здібності, моральні якості, почуття відповідальності, креативність і компетентність. На думку антропологів, за часів стабільності люди забувають “первинних” богів (які їх створили), але згадують про богів “пізніших” (плідності, багатства, землеробства, скотарства) — тому, що саме останні гарантують

комфортність. Велике лихо та катастрофи змушують знову звертатися до Вищої Істоти, бо йдеться про поновлення гармонійного Космосу й усунення безладності Хаосу. Це стосується передовсім традиційних суспільств, але в модерних спільнотах такі архетипічні закономірності набувають сучасних форм. Маємо різну еліту за стабільності та після її кризового злам (а служіння різним богам стало метафорою). Насправді завжди існує певна міра кризовості, критичні ланки суспільного життя, його окремих соціальних інститутів, а тому потреба в духовних провідниках завжди актуальна. Але: духовне лідерство не можна розуміти як таке, що ґрунтується на безумовно позитивних цінностях; історія має безліч злих геніїв, які очолювали нації в критичні моменти, люди за ними йшли — отже, йдеться про примат не логіки, а почуттів (Л. Бевзенко, 1999).

Самоорганізація системного середовища відбувається через самоутворення нових структур після входу системи в кризу. Такі структури не можна створити штучно за планом, проектом, тим більше — за наказом. Їх можна лише ініціювати, проте самобудова йтиме за неписаними (спонтанними, інтуїтивними) принципами самоорганізації: вони “ростуть” так, як росте сольовий кристал із пересиченого розчину. Це — товариства винахідників, партійні осередки, спортивні та інші клуби, релігійні об’єднання, наукові школи, садові товариства, етнічні земляцтва... і, зрештою, кримінальні структури, організована злочинність, бізнесові об’єднання, що діють на межі чи за межею закону для досягнення спільної мети.

Крім добровільності при утворенні для структур громадянського суспільства характерним є те, що їхніми членами є люди, яких цікавлять не лише результати сумісної дії, а й сам її процес. Це очевидно, коли йдеться про самодіяльні (хорові, танцювальні чи драматичні) клуби. Проте й криміналітишиться не лише тим, що вкрали чи вбили, а й специфічним способом життя, включно з жаргоном, татуажом, одягом, ставленням до жінок тощо. Все це — і в клубних співаків, і в “клубних” злочинців — є елементами гри. Якщо брати до уваги соціологічне розуміння цього терміна (а воно поширюється від дитячої пісочниці до самого життя), всі ми — тримаючись певних ustalених правил — виконуємо щоденні ролі батьків, пасажирів, співробітників, покупців, друзів, родичів тощо. Кому цього замало, знаходять нові ролі в структурах громадянського суспільства. Всі ці структури стають засобами боротьби з аномією, яка означає атомізацію, тобто нульову інтегрованість індивіда в суспільство при нульовій зацікавленості влади будь-якою персоною крім власної.

Добірне товариство! Боюся, що ви стомилися від екскурсії в царину соціології, відтак пере-

їдемо до Євромайдану. Такі події створюють форс-мажорні умови для визрівання кристалу громадянського суспільства в усій країні, проте сам Євромайдан також є структурою громадянського суспільства. Через особливі умови самоорганізації ця структура має риси і стабільності, і кризи. Їхнє поєднання потребує безперервної (усвідомленої та рятівної) ігрової поведінки. Спостерігачам, байдужим до Євромайдану, його учасники (танцюючи, співаючи, слухаючи загальноосвітні лекції, виступи політиків і популярних співаків, будуючи барикади, мерзючи і ризикуючи життям у сутичках із “беркутнею”) здаються несповна розуму. Насправді ж поведінка мітингарів нагадує молодого лева, вже повного сил і готового до сутичок, але ще схильного до безтурботних забав. Це — колективна поведінка, що загалом не залежить від віку учасників Євромайдану, хоч у окремих ситуаціях старші та молодші проявляють себе по-різному.

Сьогодні важко дати оцінку поширеності, потуги і подальшої стійкості соціально-психологічного поля Євромайдану. Але нагадаю: в головному храмі Київської Церкви вперше після татаро-монгольської навали люди рятувалися від бузувирів. Під поглядом Верховної Істоти, загальне порозуміння з якою спричинила криза, Євромайдан по-буденному спав на підлозі — і цей епізод, так мені бачиться, був одним із найвиразніших у новітній історії України. Московський Кірїл у своєму храмі заслужив від пастви — хіба що пародійний канкан на честь найстаршого кремлівського апостола.

3. Водній із телепередач довелося почути характеристику сьогодишнього стану гом. В. Януковича з вуст Тараса Чорновола (що так широко зрадив нинішнього президента, як кілька років тому широко зрадив кандидата на посаду попереднього). Отже, сказав Т. Чорновіл, сьогодні В. Янукович у такому стані, що ніхто — а передовсім він сам — не знає, чим для країни стане завтрашній день. Я згадав нотатки Олександра Блока, підґрунтям яких були матеріали Надзвичайної слідчої комісії із вивчення протиправних дій імперської влади. Ось Микола II — “упертий, але безвільний, нервовий, але притуплений до всього, зневірений у людях, засмиканий і обережний на словах, не був уже сам собі господар. Він перестав розуміти становище й не робив виразно жодного кроку, абсолютно віддавшись у руки тих, кого поставив до влади. Распутін казав, що в нього “всередині не вистачає”. Голова Держдуми М. Родзянко застеріг: “...спалахне така революція, яка змете вас, і ви вже не будете царювати. Не можна жартувати з народною гідністю, з народною

волею, з народним самоусвідомленням так, як з цим жартують особи, яких ви ставите”. Може, помиляюся, проте маю відчуття, що голова ВР В. Рибак щось таке говорив у кабінеті на Банковій; чи його почули? Чи справді слухають нас ті політики, що так шанобливо і водночас казенно говорять про Євромайдан?

Прикро, проте США сприймають Україну як презерватив у стосунках із Путіним: масив землі, води і незрозумілих людей дозволяє не боятися, що політично запліднить маленького полковника, і бути певними, що їм не загрожує політична зараза. Такої ж позиції довго трималася вельмишановна пані Меркель (а коли спохопилася, то було вже запізно). Ідеться, товариство, не стільки про газ, скільки про Сталінград. Німці впевнені — їх перемогла саме Росія. Так, її внесок у підсумки Другої світової війни незаперечний. Проте пані Меркель ніхто толком не пояснив, що неприємності вермахту на східному фронті почалися лише тоді, коли (побачивши, що нацизм така ж гидота, як большевизм) українці взялися воювати — не за Сталіна, а за свою спалену хату (і проти Гітлера).

Питаємо Європу і весь білий світ: вас влаштувала Україна, що, будучи членом ООН, насправді ним не була, бо українські дипломати — це московські маріонетки? А Україна, що посилала своїх синів у Афганістан та інші “точки”? А олігархічна Україна, яка сьогодні тримає в офшорах украдені в народі гроші? Я знаю — така Україна не подобається нікому. Тож перестаньте чухати там, де ви чухаете. Бо йдеться про геополітику, а вона потребує масштабного мислення. Особисто звертаюся до вельмишановної п. Меркель: ви соромитесь того, що існував Гітлер, ви не шануєте пам’яті цього душогубця. У центрі Києва до 8 грудня 2013 р. стояв пам’ятник Леніну. На жаль, його не ліквідувала офіційно жодна влада з тих, що в нас були за два десятки років. Монумент розгромили, не питаючи владу, бо її відповідь наперед відома. Зусібч уже заголосили т. зв. комуністи — ті, що паразитують на ностальгії дідусів і бабусь. Українець Руденко був одним із головних у групі звинувачення на Нюрнберзькому процесі (і гарно з цим впорався, хоч добре знав про те, що саме большевики, а не нацисти першими запровадили концтабори). Сьогодні долучення України до ЄС фактично має стати останнім офіційним актом про закінчення Другої світової війни.

Facebook має сильні й слабкі потенції. На його стрічці нещодавно висвітилися дві істини, варті уваги і українців, і тих, хто за межами України ніяк не може вибрати дійової стратегії в ставленні до нас.

Do what is right, not what is easy (Роби те, що є правильно, а не те, що легко).

Truth is truth even if no one believes it. Lie is lie even everyone believes it (Правда є правдою, навіть якщо ніхто в неї не вірить. Брехня є брехнею навіть тоді, коли в неї вірять усі).

ФОТОЛІТОПИС ГЕОРГІЯ ЛУК’ЯНЧУКА

Микола ЦИМБАЛЮК
Фото Сергія ЦУШКА

Дзеркало сьогодення

Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ, очільник видавництва “Ярославів Вал” на правах ведучого й ініціатора вечора зауважив, що “смертохристи нині вже матеріалізувалися тут, у Києві”.

— Я знаю, — сказав він, — як народжувалася ця книжка, і в зв’язку з цим посилаюся на статтю Юрія Щербака “Влада темряви”, що друкувалася в газеті “День” і ввійшла до його книжки “Україна в зоні турбулентності”. Це — епілог Помаранчевої епохи, яка на той час закінчувалася і, як виявилось, — пролог до сьогодення. Я неодноразово ловив себе на думці про неймовірність того, як можуть літературні тексти кореспондуватися з реальністю. Читаючи роман Щербака, мало хто сьогодні може повірити, що йдеться про 2077 і 2079 роки. Хоча тоді, коли писався твір, він писав саме про віддалену перспективу. Але погляньмо, що справжня література може зробити з нами всіма і реальністю!

Ми хотіли на презентації говорити про те, наскільки важливі такі твори, як роман “Час смертохристів”, для української літератури. Але дійсність невблаганно диктує своє. Тож говоримо, наскільки важливі сьогодні такі твори для українського суспільства.

Українські читачі прихильно зустріли роман-диалогію Юрія Щербака. Видавництво подбало про те, аби видання стало доступним і для російськомовних читачів і в Україні, і за кордоном.

Віктор БАРАНОВ, голова Національної спілки письменників України наголосив на виході роману на значно ширшу читачську аудиторію. І пригадав, як чверть віку тому, коли ще тільки зорганізувався Рух в Україні, Дмитро Павличко якось висловив мудру думку, що потрібна рухівська національна газета ще й російською мовою. Бо найкоротший шлях будь-яких найпрогресивніших, найгуманніших ідей до людей лежить через їхню рідну мову.

— Ми часто, — підкреслив Віктор Баранов, — переконали один одного в своїй ідентичності, хоча ми й без цього в тому переконані. А вкрай важливо, щоб ці переконання ішли, достукалися до тих, хто українське слово поки що не шанує і не сповідує, але готовий відгукнутися на національну ідею. Для цього найкраще використовувати художнє, публіцистичне слово, яке без упередження сприймає людська душа.

Дуже добре, що сьогодні книжка Юрія Щербака доступна російському читачеві. Я уважно стежу за тим, що коїться нині в Україні, і в моїй пам’яті відлунюються слова Юрія Михайловича з його книжки “Україна в зоні турбулентності”. І у зв’язку з цим мені прикро засвідчувати той факт, що Євромайдан вибухнув ще й тому, що наша влада глибоко “мала на увазі” інтелект нашої інтелігенції, ігнорувала думки справжніх неформальних лідерів нашого народу, тих, кого, безперебільшення, вважають совістю української нації. Ось цей розрив між передовою думкою, яка могла б прислужитися нашій державі, напрацювавши і окресливши магістральні напрями цивілі-

Презентація книжки Юрія Щербака “Час смертохристів” у російському перекладі, яка щойно побачила світ у видавництві “Ярославів Вал”, планувалася давно, задовго до Євромайдану. Але волею долі сталося так, що випала вона на пік протестних акцій українців проти антинародної політики нинішнього президента і його влади по всій Україні. Ці події потужно висвітлили неймовірну прозорливість творчості одного з найвідоміших наших письменників. Гадаю, Юрій Миколайович Щербак із дорогою душею відмовився б від лаврів Касандри, але чесність, гідність і обов’язок громадянина не дають йому права мовчати. Тож тема далекоглядності письменника в контексті нинішніх подій на Майдані є стрижнем виступу кожного, хто взяв участь в обговоренні роману на презентації минулої п’ятниці в Музеї літератури.

заційного розвитку суспільства і держави і нинішньої, непрофесійною і антиукраїнською за своєю суттю владою є справжньою причиною народного обурення і протесту.

Віктор Баранов підкреслив, що держава і нинішня влада проігнорували високий інтелект і авторитет науковця, письменника, зрештою, міжнародний досвід одного з найуспішніших дипломатів, яким є Юрій Щербак. “Більше того, — закінчив Віктор Баранов, — ігнорування, невикористання таких умів з їх здатністю стратегічного мислення, передбачення майбутнього можна назвати навіть злочином проти власного народу, Української держави”. Щодо роману Юрія Щербака “Час смертохристів”, “Час великої гри”, то вони, безперечно, розширюють, загострюють наш духовний зір.

Відомий письменник, державний і політичний діяч **Дмитро ПАВЛИЧКО** як ніхто інший упродовж багатьох десятиліть мав можливість відстежувати зародження і розвитку глибокого філософського мислення письменника Юрія Щербака.

— Він досить довго підходив до свого філософського роману, — сказав Дмитро Васильович. — Ще 1976 року я писав рецензію на його п’єсу про Леся Українку. Уже тоді я відчув, що він ходить коло великої теми. У процесі роботи йому треба було прочитати кожне слово, яке Леся Українка написала, і відчути, пережити, осмислити її життя, думки, прагнення. Він боровся між двома філософськими темами: бо Леся з одного боку була людиною віруючою, але стояла вона на стороні іншого лідера людства — не лише Христа, а й Прометейя. І це його почуття філософської двоїстості, загальнолюдського і особистісного, присутнього у нашо-

му українському духовному світі, супроводжувало його в написанні й цього роману. Бо написати такий роман, як “Час смертохристів”, письменник не може одразу. Для цього треба пройти велику школу мислення філософського, літературного і політичного.

Сюжет роману Щербака ще недавно комусь здавався нереальним. Бо йдеться у ньому про те, як генерал Гайдук скидає президента. Того президента, який понабудовував резервації, позаганявши туди наших людей у вишиваних сорочках і шароварах, прирікши їх на недовге існування. Здавалося, з того немає виходу. Але всупереч так званій логіці обставин і самого диктатора, починається боротьба за Україну українську. Це роман про це.

А тепер повернімося до реальності. Я щойно бачив, як наші президенти розмовляли за круглим столом. Це сцена з роману. Я там не бачив Гайдука, але знаю, що він там був збоку, тому що наш Гайдук — це наш Майдан. Це той народ, який, загнаний владою в резервацію бідності і безправ’я, піднявся на боротьбу, яка є вагомим шматком глобальнішої боротьби не стільки за європейськість нації, скільки за європейську демократію. Це все вкупі є тим вміряним великим чоловіком європейського складу, який намагається відновити українську Україну, але вже на інших засадах. Це те, що розуміє, за що наша краща, свідоміша частина української молоді і старшого покоління стоїть на майдані. Справжня, горда, велика душа українців — то Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, генерал УПА Шухевич... Дмитро Васильович підсумував:

— Те, що відбувається сьогодні на Майдані — то національне повстання проти нинішньої промосковської антиукраїнської влади.

А нам не треба забувати: всі геніальні люди світу живуть і воскресають. Великі люди не вмирають, бо якщо вони вмирають і не воскресають, то може померти нація. А нація наша воскресла на наших очах. Це виклик і останнє суворе застереження не лише тим смертохристам, а й усім тим людям, які впродовж нашої історії не раз нас бачили в могилі. Ми воскресемо, і сьогодні живемо тим Майданом, своєю великою надією. І ми вдячні таким письменникам, як Юрій Щербак, який нам сказав: не журіться, ми — воскресли!

Юрій ЩЕРБАК, коли йому надали слово, говорив не стільки про сам роман, скільки про те, що спонукало і на тлі чого твір писався.

— Історія прийшла в наші оселі, на наші площі, в наші душі. І це страшно. Тому що коли історія приходить, ми не знаємо, чим вона закінчиться. А історія жорстока і невблаганна. Я себе почувую, наприклад, як 1918 року. Коли були великі українські надії і величезні трагедії. Час, коли народжувалася Україна.

Ідучи на презентацію, я думав над тим, що говорити про книжку, коли ми в 100–200 метрах від епіцентру української і світової історії. Ми сьогодні самі ще не розуміємо, що ці події означають. Павличко, який володіє геніальним поетичним даром, знає, що відбувається.

Але сказати хочу про інше. Я щойно закінчив статтю про геополітичні аспекти нашої сьогоденної ситуації, де показую: те, що вчинила наша влада — це поворот на 180 градусів від Європейського Союзу. Це просто сюжет у стилі Орвелла, коли Євразія воювала з Океанією і вмить оголошують, що Океанія наш друг, а Євразія наш ворог і все повертається з ніг на голову...

У тій системі Орвелла це було можливо, у нашій — ні. Сьогодні у нас, на щастя, немає такої кривавої диктатури, на зразок сталінської, а найголовніше — люди в нас зовсім інші. Вони вже не вірять усім цим можновладним вождям, які вели в один бік, а потім виявляється, що вони нічого не розуміли, коли різко розвернули державний потяг. І він уже летів з величезною швидкістю в Брюссель, коли нинішня влада раптом зірвала стоп-кран і вагони шкереберть полетіли з насипу і локомотив перевернувся. Він уже не здатен рухатися вперед.

Це все страшно, бо свідчить, що справді історія прийшла до нас. Що насправді обговорюється сьогодні? Перехід України в сферу впливу Росії, а це дуже можливе, і як результат — величезна, світового масштабу європейська криза. Пригадаймо: Україна, яка сама себе оголосила позаблоковою державою, перебуває в сирій зоні безпеки. Якщо вона увійде до московської військової сфери, то під Львовом стоять танкові дивізії, націлені на Польщу і Європу. Один англійський аналітик нагадав, що в європейській історії було два великі військові російсько-білоруські навчання — “Запад-2009” і “Запад-2013”,

на яких імітувалася ядерна атака Варшави. Мало хто знав про це, але про це достеменно стало відомо англійській розвідці. 2009-го Росія імітувала напад на Швецію, абсолютно нейтральну, мирну, з нечисленною армією Швеції. Ось такі проробляються “добросусідські” варіанти Москви.

Для чого це робиться? І що означатиме приєднання України до російського військового простору? Нещодавно читав матеріали московських аналітиків. Один із них, добре поінформований, глибокий і серйозний фахівець, стверджує, що Москва вже обговорювала варіант введення російських військ на територію України. Аналогію проводили з Угорщиною 1956-го і Чехословаччиною 1968-го. Це все дуже серйозні речі, і це при тому, що США президента Обама ізолювалися і нічого, крім вербальних заяв, не роблять, щоб бодай якось змінити ситуацію. Стратегічне партнерство пробуксовує. Це може мати непередбачувані наслідки.

Ми підписували відповідну багатосторонню угоду, коли віддавали ядерну зброю. Це було 14 січня 1994 року. В угоді президентів України, США і Росії зазначалося, що Росія у відповідь на здачу української ядерної зброї не погрожуватиме Україні й не чинитиме економічний і політичний тиск на неї. Це є міжнародний юридичний документ. Урешті-решт маємо юридичний документ, ухвалений за прем’єрства Януковича, про позаблоковість України. Яким чином Україна може приєднатися до Євразійського монстра-спільноти, де не буде Узбекистану (він не збирається йти туди), Туркменістану, під великим сумнівом Киргизія, а буде, бачте, Україна. Це грубе порушення закону про нашу позаблоковість. Я вже не кажу про порушення закону про євроінтеграційний напрям України.

Щодо таємних угод, які були підписані чи не підписані, але вже нібито узгоджені Януковичем і Путіним, то вони багатьом аналітикам дуже нагадують пакт Молотова-Ріббентропа. Ми ще не знаємо, які там є таємні протоколи. Але, сподіваюся, дізнаємося швидше, ніж людство дізналося про пакт Молотова-Ріббентропа. Ми мусимо усвідомлювати: сьогодні на київському Майдані захищають Європу. І багато європейців це розуміють. Тут не йдеться про якогось Азірова чи когось іншого, бо це дрібні, нікому не потрібні постаті, які вилетять геть і згадки про них в історії не залишаться. Не про це йдеться. Мова про долю України.

І в цьому плані мені приємно чути аналогії, наприклад, у виступі Дмитра Павличка, що десь тут близько ходить генерал Гайдук. Я теж на це сподіваюся. Я сьогодні не запросив прототипа Гайдука на презентацію, бо нині він у складній ситуації. Але сподіваюся, що в душу кожного з нас стукає відчуття відповідальності перед Батьківщиною, перед народом, перед нацією. Ось про це я й хотів сказати в романі. Я не думав, що так швидко розгорнуться ці події. За моїми політичними прогнозами це мало бути десь у році 2015-му. Про це є в моїх публіцистичних статтях, але бути пророком — дуже невдячна справа, бо я лише письменник.

Але якісь силові лінії, біополя, думаю, існують і дають сигнали про те, що може статися з нами. Ми сьогодні на дуже небезпечному повороті нашої історії. І я хочу, щоб ми всі молилися, аби не збулося все те, що описано в романі (там описано сцени народної розправи над різними великими і малими можновладцями-начальниками, погроми і різня як вияв гніву і ненависті за бідність і рабство), щоб Україну не було втягнуто в громадянську війну. Треба шукати якийсь інший, мирний вихід з цієї ситуації.

Застереження нам — ситуація в Сирії. Це була прекрасна й заможна країна. Тепер, після тривалого кровопролиття цій же недавно процвітаючій перліні Близького Сходу треба тридцять років, щоб підвестися з руїн, загоїти рани, завдані в результаті міжусобної війни. Нам цього треба боятися як вогню, бо Україна — не менш складна країна, а розбурхавши її, буде дуже важко втихомирити.

Москва ж не спить, не вперше намагаючись погріти свої загребущі руки на українському вогнищі. У Кремлі з'явився один проект, оприлюднений у дуже поважному московському журналі. Пропонуються провести силами Європейського Союзу і США референдуми в кожній області України, щоб вони визначилися, в яку зону вони хочуть перейти — російську чи європейську. Надруковані навіть списки областей, яка область куди піде, там є списки наших олігархів, які тяжіють до Захо-

ки з розумінням сприйняв наш читач. Треба осмислювати сьогоднішні події. Нинішня українська література, яка перебуває на підйомі, отримує ще один новий потужний духовний імпульс від Майдану. Головне, що він робить — люди перестають бути рабами, вони перестають соромитися своєї українськості, своєї мови, навіть якщо вони розмовляють по-російськи. Цей майдан не є поділом України на частини. Погляньте, який жалюгідний, кволий рефлекс іде з протилежного боку, з-під стін Верховної Ради, під синіми прапорами! Мені неймовірно шкода просто куплених, бідних, нещасних людей, які там стоять, не маючи за душею жодної світлої ідеї. На нашому ж Майдані день і ніч стоять люди, які несуть у душах ідею демократичної, незалежної, європейської України. І будьмо вдячні їм за це. Слава Україні!

Головний редактор видавництва “Ярослав Вал” Павло Щириця висловив спільне сподівання учасників презентації, що колись диалог Юрія Щербака виросте в трилогію. Це як у Данте “Божественна комедія”, де є чистилище, пекло і рай. Мусить бути якийсь чистилище для нас і світло, яке ми чекаємо, бо тьми у нас достатньо.

Коли письменник передбачає і влучає, не плануючи, це найбільша теза визнання його переконливої художньої правди. Бо можна писати про події, списуючи їх зі шоденника, а сприйматимуться вони не надто довірливо. А можна настільки

Два майдани

Два майдани. На одному — пісня, Клич свободи, дзвони боротьби, А на другім — пліснява зловісна, Халашня, перевертні, раби.

На майдані першому — громада, Вся земля — від Ялти до Ужя, А на другому — ганьба і зрада, Правдою маскована олжа.

Вільні люди на своїм майдані З Богом розмовляють на зорі, Біля них стоять голодні, гнані, Мовчазні донецькі шахтарі.

Шахтарі, брати мої мозольні, Не на той майдан вас привезли, Вашу правду поховали в штольні І накрили скибами золи.

Не мовчіть, підносьте очі вгору! Я вас бачу, знаю і люблю. Випльоньте гірку й глевку покору, Наче хліб з трутизни й кукілю!

Не мовчіть, вставайте в наші лави, Не туліться до нових ікон — Зупиняйте слово їх лукаве, Бляєне в трибунний мікрофон!

Вчора вас волали до Європи, А сьогодні — під Москву женуть Криводушні Путіна холопи, Приболящі на плебейську нудь.

Шахтарі, збудіться! Годі спати, Віпростайте кості гордих спин, Підпріть степи, Дніпро, Карпати, Два майдани оберніть в один. 16.XII.2013

Лист до пані Богословської

Пані Інно! Чорне і червоне — Це мій стяг. І я вас не любив, Але ви із п'ятої колони Вирвалися, як людськості порив.

Як душа, що раптом відмолодла, Вийшли ви на світло з темноти, Вирвалися до людей із кодла, Де живуть лакеї і кроти.

Дмитро ПАВЛИЧКО

Знаю, ви опроть брехні повстали, Совісті своєї вчувши клич; І клястимуть вас регіонали, Вся брудна й гидотна їхня гич.

Не впадїть од заздрості й отрути Гадини з підльвівського села, Що себе в людину обернути Обіцяла, але не змогла.

Я не знаю, ким було натхненне Ваше правдолюб'є трудне, Але на Майдані я зі сцени Кличу вас — послухайте мене!

Голосом Тичини кличу: “Інно! Вийдіть ви, нарешті, на Майдан, Хай він грає, хиллячись уклінно Перед вами, як пшеничний лан.

Вийдіть, і не треба ані слова, Тільки треба бути там хоч мить, Щоб почути, як душа Дніпрова Не реве, не стогне, а гримить.

Вийдіть же, хай вас уздрить Свобода, Хай здригнеться влади химородь. Ваша совість і жіноча врода В єдності тепер, як дух і плоть. 4.XII.2013

Кардинал

Кардинал, навиклий із амбони Говорити, вийшов на Майдан. І затихло чорне і червоне, В рукаві сховався ураган.

Відкривається м'яке, мов з вати, Слово тихе й мудре, як буквар: “Я вам раджу добре працювати І шукати згоди, а не чвар!”

А Майдан, як буря недалека, Зблискує вогнями і гримить: “Працювати будем, але Зека Від роботи треба увільнити!”

Працювати і просити миру — Певно, пише так Святе Письмо. Дякуєм за раду добру й ширу, Але ми тут, пане, не спимо!

Працювати, arbeiten, работать — Ми в якому слові? Де ми є?! Не берися ж ти народу шпотать, Як за волю й правду він встает!”

Кардинал зі сцени в переходи Сходить, попід землю йде домів. Він печальний, бо Майдан Свободи Чув його, але не зрозумів.

Не збагнув, бо він від болю вие, Виривається з московських пут. Кардинале, в тебе хрест на шії, А в народі — на хребті хомут! 8.XII.2013

Білоруський прапор

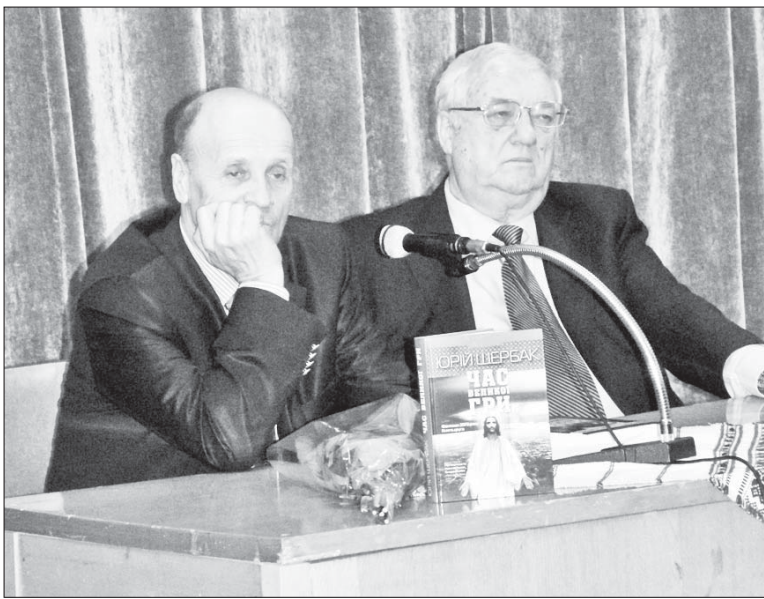
Вийшло сонце з голубої хлани, Стало над людьми, і я уздрів Білоруський прапор на Майдані Поміж синьо-жовтих прапорів.

Через біле й чисте полотнище Протікає білоруська кров. Прапоре, здіймайся вище й вище Над хрестами київських церков!

Молись за тебе Україна, Ждуть тебе Варшава і Париж... Не зникай же в небі, як пір'їна, Ти до нас печаль свою наблиз!

Покажи нам блискотання крові, Відданої на землі твоїй, Щоб народ твій жив у рідній мові, Наче в улію бджолиний рій!

О пречистий прапоре свободи, Твоя правда чиста і свята, Білорусь воскресне — й між народи Світу прийде зі свого хреста! 11.XII.2013

Михайло Слабошпицький і Юрій Щербак

ду або Сходу, там є все. Це цинічна, жорстока наруга над державністю України. Я не намагався дізнатися, хто автор: якщо це українські громадяни, то це державний злочин — заклик до знищення державності й зміни кордонів. Під цю ж статтю підпадають заклики, які недавно лунали з Криму, що треба вводити в Україну окупаційні російські війська і т. ін.

Я думав: що таке наш Майдан і що може він змінити? Мусимо усвідомити — ми самі частина цього Майдану, його частка. А тут, на презентації “Час смертохристів”, ми говоримо про не такі вже й чужі речі для того Майдану. Бо Майдан зараз відбувається у наших серцях, у наших душах. Хотілося, щоб російськомовний варіант книж-

талановито художньо змалювати дійсність, у якій ми впізнаємо і себе, і оточення, і людей із влади. Це під силу справжньому письменнику. “Час смертохристів” Юрія Щербака — це роман застереження, роман-сполох, роман, який, власне, допомагає нам побачити майбутнє не в одних рожевих тонах. Він змушує нас, читачів, замислитися над тим, що можемо ми зробити нині, аби уникнути таких катастроф прийдешнього. “Час смертохристів” є ніби дзеркалом для нас, для майбутнього, в яке треба зазирати, щоб нам, українцям, не стати аутсайдерами час від часу повторюваної історії. Майбутнє пишеться сьогодні на Майдані, а разом із ним для нас його пише і Юрій Щербак.

Вшановано громадянську позицію ректорів

Президія Академії наук вищої школи України — авторитетної наукової асоціації, що об'єднує понад 300 провідних професорів українських ВНЗ, які представляють усі галузі знань і всі основні університетські центри держави, — 13 грудня одногослосно ухвалила прилюдити найвищу академічну Нагороду Святого Володимира за 2013 рік відомому вченому-біохімікові, академіку-засновнику АН ВШ України Миколі Великому, президентові Національного університету “Кієво-Могилянська Академія”, академіку АН ВШ України Сергієві Квіту, ректорові Київського університету імені Бориса Грінченка, академіку НАПН України Вікторіві Огнев'юку, відомому економістові-міжнароднику, віце-президентові АН ВШ України Антонові Філіпенку. Цією нагородою відзначено їхній великий особистий внесок у розвиток національної науки й вищої освіти, утвердження демократичних засад організації вищої школи. Як відомо, керівники НаУКМА та КУБГ виявили чітку громадянську позицію і публічно заявили про необхідність суворого покарання тих, хто віддавав і виконував наказ про зв'язаний силовий розгін студентського Євромайдану в ніч із 29 на 30 листопада.

Фотолітопис Георгія Лук'янчука

“Тарас казахською — Таразі. У значенні — “терези”.
Тобто — “справедливість”. У Мангишлацькій
області багато хлопчиків Тарасиків”.

Дерево Мангишлака

Михайло КАМЕНЮК

1.

“...Ще й досі не можу охолонути, стрімко витягнутий літаком ТУ-154 з печельної кузні півострова Мангишлак, з його стомлюючої спекоти. Не можу охолонути від гарячих зустрічей, диспутів, поетичних турнірів. Від сонця приязні до нас, українців, посланців землі великого Тараса у сліпучобілий Казахстан — на Всесоюзне Шевченківське свято поезії. Безлічі вражень ще відстоюватися, вкпатися на вогні віршої інтерпретацій. Поділюсь найпрудкішими...”

Ось переді мною фото — один із найдорожчих сувенірів, переданий мені в дні нашої роботи в місті Шевченко поетом Тімірханом Медетбековим. Хтось із фотокореспондентів, яких безліч наїхало того дня у форт Шевченко — місце Тарасового заслання, підмітив і зафіксував на плівці ту мить, коли я підхопив на руки малого казашка Жерилзасина. Мабуть, дуже доречним видався фотожурналісту поєднання моїх чорних буйних ще тоді кучерів, вишиванки і сяючих цікавістю чорнооких щілинок на обличчі хлоп’яти, праправнука тих, хто приносив за протореному за стіни царського форту-тюрми, за безмежні азійські далі українському поету напитися молока, — і Маркових слів на великому плакаті, що став тлом фотознімка: “Усяка нація може і повинна вчитися у інших”...Ця фотоластівка прилетіла зі мною з Казахстану дотому...”

Тамтешні ідеологи не дарма цитували подібне Марковому в ті дні на кожному кроці. Перед цим у Алма-Аті сталися “націоналістичні” заворушення, в республіці спішно готували ідеологічний пленум ЦК Компартії Казахстану з питання покращення інтернаціонального виховання трудящого люду.

Тепер я знаю: ми, українці, сміливо можемо вчитися у казахів національної гордості, вміння плекати рідне слово, берегти в здоров’ї прадідівську пісню. Справою честі кожного вважають і тепер на цій землі оволодіння змалку домрою, вмінням супроводжувати цим невибагливим інструментом, у самому обрисі якого читаються вилиці юної красуні-казашки, власний спів.

Ах, як співала Гюльнара!.. Гюля... Юлечка... Як цнотливо пропливали у танку, імітуючи рухи білих лебедів, повів ковили під вітром, п’ятнадцятилітні степовички!.. Як пасувала кожній із них гілка квітучого тамариска, яку зривав я сам і дарував подумки! Як огортав кожну степ у серпанкові пахощі долину!..

Ловиш раптом себе на думці, що все, бачене тобою там, зовні, крізь розріз дверей приємно-лоскітливо прохолодної юрти — це сон, це марево, щось на кшталт есеніських персидських мотивів. Може, справді так майстерно задумали тебе друзі-молодці, може, справді везли, зав’язавши терновою хусткою очі, по серпантину чимкентських гір — по колу, по колу?.. І ти вже іншим, переродженим, увійшов в актау — в цей фантастичний білий дім пустелі...

“Золотою Тамерлана онучата голі...”
Тарас Шевченко

Лиш полин, тамариск і пустеля —
гарячий актау.

Саксаул — всій рослинності тут осавул.

Знов цикади беруть голосисту вечірню октаву

Й черепаха повзе, підземель наслухоючи гул.

Наконечники стріл кам’яних хтось розсипав

на плато глухому...

Поцілуй мене ще раз у зблисках фатальних

зіниць —

І забудься, забудь дорогу до рідного дому,

Щось влилось в мою кров з молоком молодих

верблюдиць.

Ми втрачати себе прибуваєм, які вже тут

гості!

Персні змії золотих обвивають гарячий

твій стан.

Так поет передірік. Так ногайців розсипались

кості.

Саме так впала карта, що витяг її Тамерлан.

Так поет передірік у кобзарським незнищимім

слові,

І всмоктала мене ця солодка чужинська

п’їтьма.

Передірік, що у рабстві однакові ми і в любові,

Як пророка нема, як в народу пророка нема...

2.

Пересипаю в пригорщах ці, наче з конвеєра вічності зійшли, кремінні пластинки — бритовки, ножички, наконечники стріл та списів, просто леза... Їх скільки хочеш під ногами на цьому плато, під черепом якого криється видовбаний углуб храм сонцепоклонників. Шопан-ата — пристань вічності по путі в Хорезм. Ніші, тисячолітні поховання, пластика символічних малюнків, виконаних ще до нашої ери, справжня різьба по каменю, ієрогліфічні заклинання духів... Духу! Твого духу!..

Усе це, напевне ж, спостеріг Шевченко-художник.

Потужні археологічні розкопки, що особливо інтенсивно ведуться тут нині,

Вхід до некрополя Шопан-ата

Дерева Мангишлака

Так сталося у моєму житті, що саме ім’я Тараса Шевченка відкрило для мене дивовижну і романтичну землю: Казахстан. Це було 1988 року, коли мені поталанило брати участь у Всесоюзному Шевченківському святі поезії, що його тоді приймала ця радянська республіка. Слід віддати належне тим далеким часам: при всій помпезності й засиллі лозунгів про інтернаціоналізм радянських людей всесоюзні літературні свята мали грандіозні велелюдні майдани, велику складову дійсної культури, шанобливого ставлення до Слова. Що й казати про Слово Шевченкове!..

Тут вдамся до свідка — свого літературного щоденника.

дозволили висунути сміливу гіпотезу: маємо справу з велетенським поясом матеріальної культури світанку людства. Чи ж не її силове поле за якимись незаними космічними законами вибрало рішенець для долі Шевченка, притягнувши її сюди на цілих сім років? Магічне число — “сім”! Неволя, тюрма царської Росії була безмежна, як ніч, стогін уярмлених нею — океан! А Шевченкові випало саме сюди...

Той, хто не побував у Казахстані, на Мангишлаці особливо, той не уявляє, як може інший народ — повз українців — так славити, так боготворити Шевченка. Того, хто першим зі вселюдських митців згадав казаху у геніальному слові. Хто першим на рівні найвищих столичних академії зобразив пензлем прекрасні обличчя дітей казахського народу на полотні. Його казашка Катя, його діти-байгуші — це живописні шедеври, котрі самі по собі вже принесли б їхньому творцеві і славу, і гроші, і теплу сити любов царських придворцевих салонів, відчинили б двері у Європу.

Але Шевченко обрав долю бути розп’ятим за народ, долю народного пророка. Безсмертна ця його любов зорею встає над Мангишлаком донині. Він бував і тут, де аж тепер проходять археологи. Він і тут прислужився цій давній культурі, пам’яті цієї землі. Окремі замальовки околиць мечеті — гробниці Шопан-ата, некрополя Ханга-баба, виконані українським художником-невольником, стали на сьогодні єдиними документальними зображеннями цих пам’яток минулого, по яких тепер можливе реставрування. Один із найстаріших казахських вчених і зодчих М. М. Мендикулов у посмертно виданій минулорічній книзі “Пам’ятники народ-

Шопан-ата. Життя триває!

ної зодчості Західного Казахстану” писав: “Некрополь Ханга-баба розташований в однойменному урочищі за 30 км на схід від форту Шевченко, на трасі древньої караванної дороги, яка вела в Хорезм, також, можливо, достатньо древньої.

Т. Г. Шевченко, що відвідав цей некрополь у 50-х роках XIX ст., зробив замальовку загального вигляду його центральної частини. При порівнянні малюнка з сучасним станом некрополя можна помітити значні зміни: пірамідална крейдяна гора тепер перетворилася в похилий пагорб, портално-купольний мавзолей — в руїни, в карагачевій алеї з’явилися надгробні пам’ятники...”

...З молодим алма-атинським поетом, лауреатом республіканської комсомольської премії Улугбеком Єсдаветовим перепиняємо на вулиці в місті Шевченко гурток першачків, що переходять дорогу, ще, як у дитсадку вчили, попарно, міцно тримаючись за руки. Улугбек запитує по-казашки:

— А скажи-но мені, дівчинко, кого ви чекаєте до себе в гості сьогодні? Хто має прийти до вас у школу?

Дівчатко примружується, перехилиє голівку, поглядаючи на нас знизу догори, і серйозно відказує:

— До нас сьогодні має прийти великий казахський акин Таразі.

Ми обидва спочатку розгублюємося, бо насправді чекали від дівчинки повідомлення про сьогоднішню зустріч у школі з групою українських і казахських письменників. А зрозумівши усю наївну мудрість дитячої відповіді, разом широко сміємося.

Тарас казахською — Таразі. У значенні — “терези”. Тобто — “справедливість”. У Мангишлацькій області дуже багато хлопчиків Тарасиків. У день прибуття сюди поетичного свята у форту Шевченко народився ще один хлопчик. І його, як годиться, назвали Тарасом.

3.

Місто Шевченко хтось із супутників влучно назвав містом майбутніх марсіан. Здається, цей образ належить керівнику нашої делегації, першому секретарю Правління Спільки письменників України Юрію Мушкетіку. Справді небувалим дивом бачиться це місто, постане в мертвої безводній

Форт Шевченко. Новітній пам'ятник

пустелі. Поштовх до його розвитку дало відкриття тут, у прикаспійській зоні, багатющих покладів нафти, високопарафінової, збагаченої, залеглої надзвичайно глибоко — до 4–5 кілометрів углуб запускають свої свердла бурові установки. Тут, на буровій, беремо в жмені ґрунт, піднятий з тієї запаморочливої глибини. Це, як свідчать знавці, родюча колись земля, на якій буяли гаї, шуміли ріки, веселилося птаство. Чого вона потонула, як таємнича Атлантида?.. Чому пощезла в безодню пісків, як фата-моргана?

Шевченківці живуть з ентузіазмом молодості. Більш як сотисячне за населенням місто, обласний центр, за середнім віком городян — 25 років — чи не наймолодше у республіці. Відірване від кільцевої системи енергопостачання, місто звело свою АЕС. На її базі діє потужний завод опріснення морської води. Живильна волога не тільки напуває людей. Кожен городянин здійснює шефство над кількома деревами. Шевченківці розбили і зрощують справжнє місто-сад і невсипуше борються за його виживання. Дерев тут треба напувати водою по кілька разів на добу. І це неодмінно робиться.

Дерев Мангишлака можуть бути символом того, як відстоює прекрасне людина, як відстоює свою культуру, власне, свою душу.

Дерев Мангишлака

Як діти з пробірки, слабкі і непевні,
Їх сні моторошні, їх долі неповіні,
Їм сонце щоденне, як судна година,
Їх водить за руку терпляча людина:
Навчіться ходити!
Навчіться ходити!..
Їм корінь роз'їло отруйною сіллю,
Їх з ложечки поять з єдиною ціллю:
Щоб зелень оця не розвіялась прахом,
Щоб стали над болем, непевністю, страхом...
Навчіться ходити!
Навчіться ходити!..
Неначе картинка старого офорту,
У Вербну неділю із білого форту
Їх благословляє: “Не будьте захланні!” —
Верба, що Шевченко садив у засланні.
Столітня бабуся — які в неї діти?
До неї на прощу усім би ходити.
Навчіться ходити!
Навчіться ходити!..
Ми креслим огроми — новітні пустелі,
Ми псів нігілізму на волю спустили,
Душа ж — не пустеля під маскою мрева,
В ній рідної мови вмирають дерева,
Всихають дерева...
Пашиць Мангишлак — вогняна сковорідка,
Тут лиш тамариск, як цапина борідка,
Поховані вглиб тут на тисячі метрів
Країни, культури, дерева відмерлі.
Бере буровик на долоню народи
У грудці добутої з шахти породи —
І дихає, дихає стогоном звідти:
Навчіться ходити!
Навчіться ходити!
О, земле, роди! Не склепи свої вії!
Я знаю тепер, що таке суховії,
Безсоння моє і безсоння казахів —
Степи Мангишлака,
вітри Мангишлака...

Візьму всі дерева тутешні за віти:
Вставайте!
Вставайте!
Навчіться ходити!

4.

Шевченкова верба, яку любовно оберігають казахи у форту Шевченко, справді проросла і в Сідней, і в Торонто, і в Нью-Йорку — по всьому білому світу. Гілочка від неї звідси везуть люди по всіх краях. Наламали собі її і ми, натомість спільно посадивши з казахськими поетами цілу вербову алею при пам'ятникові Шевченку. Одне дерево посадив і я зі своїм давнім щирим другом поетом Михайлом Шевченком. А гілочку, якщо приживеться, обіцяв привезти з Києва до Вінниці відомий поет-сміхотар Євген Дудар і посадити поруч із пам'ятником Михайлові Коцюбинському, коли той відкриватиметься.

...Із висоти пташиного простолінійного польоту з-під крила літака далеко прозирається казахський степ, його солончак, порізані тисячами безіменних курних пугівців. Іноді вони збігаються, як радіуси до центра кола, значить, там одна з рідкісних тут криниць; іноді витягуються у паралелі, кидаються параболічно, як в об'єктиві фотоширококутника, кудись у безвість. Деяким лиже підшви Каспійське море, яке на відміну від Аралу чомусь цьогогіч стало виходити з берегів, піднявшись майже на півтора метра...

Божа кара? Правий гнів?
Море вийшло з берегів!
До весвітнього потоку — кілька днів!
Щось напугав зверху трест?
Хтось зламав нову АЕС?
Хтось ввімкнув космічний прес?..
Я питаюсь у верблюдів,
— Де дорога на Хорезм?
Та лунає із пісків:
“Ти спізнився на п'ять віків,
Й тут, між іншим, не губили
Козаки своїх підків...
Тут між дюн і спраглих гін
Ходить вічний Насреддін,
Походжа Ходжа статечно,
Балом править тільки він...”
Степові біжать вовки,
Як прогаяні віки,
І холодні сяють зорі,
Як невірні маяки.
Я не знав страшніших снів.
Я боявся даремних слів.
Я злетів, але позаду
Море вийшло з берегів...”

...Ось із таким дивним почуттям повертався я колись із мандрівки по Шевченківських місцях у Казахстані. А може, то було передчуття того, що невдовзі з берегів і назавжди вийде море гігантської держави, ім'я якій СРСР. І що невдовзі знову, удома в нас, наберуть моторошної реальності пророчі Шевченкові слова: “...той мурує, той руйнує, той неситим оком за край світа зазирає...”

«Поява таких людей — це свято для людства»

Світ відзначив 85-річчя від дня народження Чингіза Айтматова

12 грудня 2013 року киргизькому письменнику, гуманісту, політичному та культурному діячеві Чингізу Айтматову виповнилося б 85 років. Світова культурна і дипломатична спільнота, в пам'яті якої киргизький письменник залишається незвичайним нобелівським лауреатом, творцем інтелектуально-філософської літератури на всі віки й народи, відзначила ювілей Чингіза Айтматова у форматах круглих столів, конференцій, мистецьких виставок і кінопоказів. Україна активно долучилася до святкування й спільно з Посольством Республіки Киргизія провела низку культурно-наукових заходів, присвячених життю і творчості прозаїка.

Анна МУКАН,
Фото Валерія ПОПОВА,
прес-центр Інституту філології

28 листопада в столичному Центральному будинку художника відбулося урочисте відкриття виставки, присвяченої 85-річчю Чингіза Айтматова. На виставці було представлено близько 200 робіт викладачів і студентів Київської дитячої академії мистецтв, Львівської академії друкерства, Харківської академії дизайну, НАОМА і КДІДПМІД імені М. Бойчука. 10 та 11 грудня в Домі кіно Національної спілки кінематографістів України відбулися Дні киргизького кіно, протягом яких глядачі змогли переглянути екранізовані за творами Чингіза Айтматова стрічки “Правда великого народу” (1982), “Спека” (1963), “Чоловік без жінки” (1981), “Білий пароплав” (1975), “Небо нашого дитинства” (1966), “Кочівля” (2010). 12 грудня в Національному музеї літератури України відкрилася виставка, присвячена Чингізу Айтматову, на якій представлені зібрання творів письменника та національний киргизький одяг: тубетей (поширений зимовий головний убір), чапан (чоловіч'є жіноче вбрання на кшталт халата), ал-калпак (старовинний киргизький головний убір).

У святкуванні традиційно взяв участь й Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка. 12 грудня кафедра тюркології разом із Посольством Республіки Киргизія в Україні організували круглий стіл, присвячений ювілею письменника. У ньому взяли участь Надзвичайний та Повноважний Посол Киргизької Республіки, Посол Республіки Молдова та Посол Республіки Узбекистан в Україні, провідний науковий співробітник Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України к. філол. н. Ю. Кочубей, д. істор. н. професор В. Сергійчук, а також викладачі та студенти Інституту філології.

“Сьогодні весь світ відзначає 85-річчя геніального киргизького письменника і дипломата Чингіза Айтматова. А все тому, що в центрі творчого мікрокосмосу цієї особистості стояла проста Людина”, — відкрив круглий стіл Посол Киргизії Улукбек Чиналієв. Пан Посол згадав про всі святкові заходи, приурочені до ювілею письменника, і окремо наголосив на високій творчій ноті художньої виставки в Центральному будинку художника: “Мовою пензля кризь ці картини говорить сам Чингіз Айтматов”. Пан Чиналієв нагадав також про дипломатичну місію киргизького політика, яка триває й донині — розвивати дружні стосунки його Батьківщини з іншими країнами.

“Ось вже місяць, як ми занурилися у творчість Чингіза Айтматова... Помілилося! Ми все життя були занурені в неї!” — взяв слово Посол Узбекистану Алішер Абдуалієв. Таємниця популярності киргизького письменника, вважає пан Абдуалієв, полягає у тому, що “він говорить з кожним народом його (цього народу) мовою”. Посол закликав весь час перечитувати романи Чингіза Айтматова й брати приклад гідності й простої величчя письменника у повсякденному житті.

Враженнями від знайомства з творчістю, а згодом і власне з живим класиком поділився Посол Республіки Молдова Іон Стевіле. За часів навчання пана Стевіле в аспірантурі Московського державного університету вийшли одні з найвідоміших романів киргизького письменника “Плаха” й “Бураний полустанок”. “Це була велика подія в духовному світі Радянського Союзу. Чингіз Айтматов через свої романи представляв наші історії і сьогодення по-іншому — правдивіше”, — зазначив Посол. Познайомившись у Брюсселі з класиком, пан Стевіле був вражений щирістю і дружелюбністю Чингіза Айтматова, який запрошував дипломатичних колег до себе на гостину. Під час однієї з таких зустрічей він розповів, що є єдиним послом у світі, якому тричі доводилося вручати вірчу грамоту одній особі (Великому герцогу Люксембургу) від 3-х різних країн — СРСР, Росії та Киргизії. У різні часи Чингіз Айтматов був послом від цих країн.

Особисто знати киргизького письменника і дипломата випало щастя й Юрію Кочубею. Йому одразу впали у вічі відкритість і приязність колеги, відсутність “напускного стану величчя”. Геніальність Чингіза Айтматова, переконаний Юрій Миколайович, полягає у вмінні тонко відчувати реальність і передчувати історичні зміни, що він конвертував у свої романи. “Герої та ситуації у романах Чингіза Айтматова віддзеркалювали становище, яке переживали всі народи у ХХ столітті. Тому поява таких людей — це свято для людства”, — зазначив Юрій Кочубей.

Володимир Сергійчук у виступі звернув увагу на громадсько-політичну діяльність Чингіза Айтматова. Зокрема йшло про створення дипломатом 1998 року Міжнародну платформу “Діалог Євразії”. “Чингіз Айтматов започаткував цю недержавну організацію, щоб ми пізнали одне одного краще, знайшли порозуміння в процесі культурного діалогу. Таким чином він підштовхнув до повернення історичної пам'яті всі народи СРСР”, — наголосив Володимир Іванович.

Після виступів послів круглий стіл продовжив роботу у форматі виголошення доповідей, що розкривали багатогранність творчості Чингіза Айтматова. Зокрема йшлося про інтертекстуальність, жанрові структури, афористичку романів письменника, його потенціал білінгвала, особливості рецепції творів Чингіза Айтматова в інших культурах і літературах тощо. Завершився круглий стіл демонстрацією відеоролика “Чингіз Айтматов: життя і творчість”.

«Поети — це духовні місіонери»...

Діалог Ігоря Гирича з Юрієм Буряком

І. Гирич: Радянське літературознавство вводило таке поняття, як громадянська лірика. У Вас є різна лірика, є любовна, але дуже багато віршів громадянського звучання. І в цьому питанні, на мою думку, Ви дуже подібні до Тараса Григоровича Шевченка, який своєю громадянською лірикою справив величезний вплив на українське суспільство. Яким чином Ви самі відчуваєте власний месидж до українського народу? Як своїми творами хотіли б змінити сучасне буття українського суспільства?

Ю. Буряк: Приймаю Ваш посыл за винятковим, що постать Шевченка й особа поета доби пізнього середньовіччя, як я називав себе замолоду, величини нерівновеликі. Передовсім розумію, наскільки саркастично було б порівнювати себе з Шевченком. Шевченко — геній, я таким не є. Поезія Шевченка переживе століття; мій навряд чи світити така ж доля. Але, по суті, Шевченко, як ніхто, спричинився до постання громадської людини чи політичного українця, спричинився до його формування. Хоча термінологічно "політичний українець" — це нібито з іншого лексикону: М. Міхновського чи В. Липинського, принаймні не раніше М. Драгоманова. Т. Шевченко захопив добу романтизму, згадайте його "Тайдамаки", і на байронічній хвилі, скориставшись досвідом польських хлопоманів, своїх попередників, сучасників І. Котляревського і М. Гоголя, увійшов у якісь інші шари духовної стратосфери. Він закрив такий потужний духовний заряд, що став фактично де-юре батьком модерної політичної нації. Звичайно, доба Шевченка надається до паралелі із добою хрущовської відлиги, ознаками національного ренесансу з появою шістдесятництва, брежневською стагнацією, андроповським "загвинчуванням гайок", горбачовською "перестройкою", розвалом імперії; із тими процесами, які Кобзар передбачав у "Кавказі" й "Неофітах": постання незалежної України — "а буде син, і буде мати, і будуть люди на землі...", яку провіденційно передікав великий поет. Згадаймо, доба Шевченка — це майже півстоліття як поруйнували рештки української автономії. Народ перетворили на рабів, національна свідомість живиться давнішими спогадами, легендами, історичними працями. Це лише деякі штрихи тієї епохи.

Та доба, в яку нам випало жити, — це чверть століття як фізично винищено 90 % української інтелігенції; як вишкрябано зі скрижалів історії імена найдостойніших; як винародовлено на одну третину українське селянство, представником якого і був Шевченко. Отже, об'єктивно, перед поетами поставали ті самі завдання: і перед Шевченком, і перед поетами доби, в яку нам довелось жити; завдання, які так гостро усвідомлював Шевченко та його соратники-однодумці: П. Куліш, М. Гулак, М. Костомаров.

Що хотілося змінити? Двома словами: ставлення українця "совкового розливу" до історії свого народу, до його величної культури, стати врівень з іншими європейськими націями. Це лише кілька основних штрихів.

Кілька слів про учасників діалогу.

Ігор ГИРИЧ — київський історик і журналіст. Головний редактор журналу "Пам'ятки України". Фахівець із проблем історії культури та політичної думки. Член-кореспондент УВАН (США, з 1998), дійсний член НТШ (2005).

Юрій БУРЯК — поет, перекладач, культуролог і видавець. Член НСПУ. Лауреат премій ім. П. Усенка, Б. Нечерди, Дм. Нитченка, Є. Плужника, В. Сосюри та І. Огієнка. Засновник і головний редактор альманаху "Хроніка-2000" і серій книжкових пам'яток "Ad fontes", "Українські пропілеї".

Номінований на здобуття Національної премії імені Тараса Шевченка за книгу поезій "Амальгама" (2012 р., в-во "Українські пропілеї", м. Київ).

І. Г.: Кажуть про те, що Шевченко був селянським поетом, що він насамперед апелював до селянства як квінтесенції тодішньої української нації, бо, власне, у місті як такого українського ставлення чи, скажімо, сентименту вже не було — міста були русифіковані. І Шевченко сподівався, що саме селянство зрозуміє його поезію і його можна буде переробити на верству тих політичних українців, про яких Ви кажете. Безумовно, кажучи про них, ми повинні брати термін "політичні українці" в лапки, бо Шевченко цього означення, напевно, не розумів, — це лексикон початку ХХ століття. Але можемо казати про те, що Шевченко як людина, котра це відчувала, котра на емоційному рівні цього хотіла — є творцем політичного українства. З другого боку, він розумів, що спочатку саме інтелігенція повинна його зрозуміти, і тому він звертався до селянства через інтелігенцію, яка мала стати таким рупором Шевченка для села. На мою думку, Ви у своїй поезії не апелюєте до села, а звертаєтесь скоріше до міського мешканця. Поет Юрій Буряк — інтелектуал, який, можливо, незрозумілий широкому загалу. І у зв'язку з цим цікаво, як Ви усвідомлюєте місію українського поета нині, якщо рівняти часи Шевченка і теперішні?

Ю. Б.: За цей час — величезний історичний відтинок у 200 років — багато селян перекочувало до міст. Та й сам Шевченко великою мірою був продуктом впливу тодішніх культурних мегаполісів: Петербурга, Вільна, Києва. Селюк, який оволодів не лише вершинами малярства, а й мовою метрополії на рівні майже класичному. Йому були доступні Ермітаж, Лувр, Петергоф, Печерськ, Почаїв. Це не Олексій Кольцов, Сергій Єсенін чи Роберт Бернс. Діапазон Шевченка значно ширший. Моє бачення таке: в епіцентрі стоїть людина села, а далі — кола розходяться. Але найсуттєвіша складова — це серцевина: селянська сутність, яка єднає нас із пракорінням; це те, що сформувалося там, у горні народотворення.

Місія поета. Поети — духовні місіонери, їхня місія — нагадувати людям про те, що вони — люди, а не порожні ємності, які заповнюються всіляким мотлохом, незалежно від їхньої волі.

І. Г.: Велич Шевченка в тому, що він звертався і до інтелектуала, і до звичайної людини. Він був усім зрозумілий: і людям із вищою освітою, і тим, котрі освіти зовсім не мали. Він міг промовити кожному, і кожний бачив приблизно те саме, незалежно від рівня розвитку. Ваша поезія не така доступна широкому загалу. Чи не вважаєте себе поетом тільки для розумних людей чи поетом елітарним? Чи повинні люди, які читають таких поетів, рости над собою, тягнутися до чогось вищого? Ваші думки з приводу поетів для широких мас і поетів елітарних.

Ю. Б.: Коли Шевченко переспівував "Псалми" Давида, викладав у притчовій формі ранню історію християнства, займався геополітикою, обстоював рівноправність мов фіна, тунгуса, поляка, чеченця, казаха чи українця, чекав на "апостолів правди і науки" — чи не було це виявом саме інтелектуальної якості націо-

нального генія? На мою думку, обрані — це ті, хто опиняється найпершим біля Вчителя. Обраними були апостоли, але увірували мільйони. Слово "еліта" дуже спрофановане в нашому соціумі. Придивіться хоча б до так званої політичної еліти або артистичної. Там знайдете чимало почвар, які не відповідають значенню цього слова. Та й серед письменників чимало "унікумів".

Щодо розумних людей. Взагалі, я думаю про велике братство, незалежно від національної належності, братство розумних людей чи націю розумних людей, друга якість яких — це гідність, третя — це людяність у безліч своїх виявів, себто — присутність у людині **серця**.

І. Г.: Ви народилися в індустріальному регіоні. Побутує думка, що поезія — це твори людини з села. Українська поезія була переважно сільською. Ви — поет-урбаніст і Вам таланити передавати саме красу міста, українського середовища. З другого боку, Ви наділені чудовим відчуттям природи: вмієте поєднувати замилування чи красу природи села й міста. Як у Вас так органічно уживається поет-урбаніст і поет, оспівувач селянської краси? Чи не заважає?

Ю. Б.: Я людина не міста, а передмістя величезного залізничного вузла, де було чимало заводів: паровозоремонтних, депо, силікатних, м'ясокомбінат... Мій батько часто повторював: "Ми люди, які вийшли із села, але не дійшли до міста". Це був великий масив людей, які прийшли "із села" і ще володіли мовою, пам'ятали традиції, пісні. Особливо, коли напивалися, співали українських пісень. Але їхні діти вже за приписами тієї держави, в якій ми тоді жили, — великої імперії, навчалися в російських школах. Причому ці школи ще до війни були українськими, але поступово, в міру того, як поширювалася ця зараза (радянська ідеологія), русифікувалися, і вже переважна більшість дітей втрачала зв'язок із корінням, із культурою. Власне, рідну культуру вивчали з підручників української мови та літератури — це одна з усіх дисциплін, які подавалися в російськомовній школі. Тому ця селянська стихія жила в тих людях, які були ровесниками мого батька, і в тих молодих людях, які приїздили із села і влаштувалися на роботу. Над ними трохи підсміювалися, називали презирливими прізвиськами, у такий спосіб виказуючи своє ставлення до того, чого вони не розуміли. І для мене місто, як людини з передмістя великого міста над Дніпром, розташованого на трьох пагорбах, можна порівняти з приїздом у велику столицю. Коли ми їхали в "город", то їхали маршрутами трамваю повз болота, озера, повз робітничі райони, і приїздили в розкішні інтер'єри з особливою архітектурою, на якій я ще тоді не розумівся. Це згодом почав відрізняти кожен будинок і міг майже з точністю до десятиліття визначити, коли його побудували. Досвід приходив через досить болучі процеси, через комплекси або, як каже мій знайомий, через "люмпенські стереотипи", яких треба було позбутися для того, щоб якось доростати до розуміння урбаніки в її вищих виявах.

Щодо села. Село — первинне. Все це в мені поєдналося, не витіснилося.

І. Г.: Ви згадали про архітектуру. Знаю, що Ви — поціновувач архітектури. Ви — модерніст у своїй поезії, тому, можливо, й любите і модерн в архітектурі, музиці, живописі. У колі Ваших товаришів чимало модерністів, які цінують Ваш мистецький смак. Що найбільше цінуєте в мистецтві? Які напрями цікавлять, можливо, це не лише модерн? І з огляду на це, як би визначили свій стиль у поезіописанні?

Ю. Б.: У мистецтві, там, де я на чомусь розуміюся, завжди приваблював відхід від канонів. Бо канони з часом набувають якогось відтинку й нальоту зужитості. Тоді як кожна новація дає свіжий приплив нової крові. Очевидно, це пов'язано, на біологічному рівні, з якимись рецепторами. Від цього я отримую велику естетичну насолоду. Але це стосується не лише часів модерну початку ХХ століття, хоча це суттєва складова моїх пошуків і величезний заряд натхнення й краси.

І. Г.: Ви любите класику?..

Ю. Б.: Загалом усі періоди розвитку культури мали своїх представників, які виходили за канонічні форми або були надто широкодіапазонними, надто інструментально-віртуозно-доскональними, які володіли багатьма-багатьма інструментами. Це завжди мене приваблювало. Були такі поети, які вигадували форму. Причому видатні поети, твори яких, на щастя, дожили до наших часів. І треба тільки вслухатися в їхню мелодію й відчуті той стрижень духовної енергії, який крізь них проходить. Це стосується і митців античності, та й не лише літератури, а всього, що надається до визначення "мистецтво", починаючи від карбівки по металу й закінчуючи кам'яницями й відтворенням якихось звукомелодійних ладів і рядів. Це стосується і великої середньовічної візантійської церковнослов'янської стихії наших видатних духовників, творців богослужбових текстів, у яких звучать такі гімни світотвору, космо-су, тому, чого ми, зацікнені на наших буденних проблемах, не помічаємо, і часом легковажимо, не усвідомлюючи того, куди ми взагалі-то закинули. І це величезне щастя усвідомлювати навіть те, що ми приречені на цю самотність у якомусь безмірі чогось, що досі ще не оприявлене й не назване своїм іменям. Це стосується і тих поетів, які тільки 20—30 років тому почали з'являтися на світло денне, але їхні твори існували 300—400 років тому, і так само, як митці новітнього часу, вони були будівничими нашої культури. Ясна річ, це і великий Тарас, і література ХІХ століття, ХХ-го з його геніями — поетами, які мені близькі. А це поети доби українського національного відродження. Навіть важко сказати, кому я більше віддаю перевагу —

вони всі мені подобаються, у кожного знаходжу щось співзвучне мені. Це і Микола Бажан, і Євген Маланюк, і Михайль Семенко, і Микола Зеров, і Юрій Клен — здавалось би, полярні поети, різні поетичні практики, але що більше різного, то цікавіше. Я люблю розмаїття і не лише жанрове, стильове, а й взагалі — всіляке різнобарв'я. Тому, якщо говорити про якусь стильову належність моєї поезії до якоїсь течії, я захоплювався багатьма поетами, не розрізняючи, хто вони: чи інтуїтивісти, чи сюрреалісти, чи трополоїди, чи означені формалісти, чи традиціоналісти. Іноді говорять про штукарство, не замислюючись над тим, що людина приречена шукати ще те, що означається словом, як безліч речей, які ще не названі своїми іменами. Про це дуже добре сказав англійський філософ Ісая Берлін: “99 % того, що нас оточує, ще не названо і це не осмислено людьми”. Тому й поезія багатьох видається чимось таким, як казали, “сухозлітками”, а насправді — це, можливо, демонстрація безсилля людини перед тим, що вона хотіла б висловити, що вона відчуває, але їй не вистає виражальних засобів. І ті люди, які відчувають це, і є справжніми поціновувачами, в яких закладена іскра Божя у розумінні й прозвінні того, що стоїть за знаками чи то словесними, чи то мальськими, чи то будівельними, чи то солярними, чи то звуковими, чи іншими. Тому, якщо в мінусі це розглядати, в еkleктичному розумінні, то я — поет еkleктики, великої еkleктики. Але еkleктика це не те. Бо еkleктика — це, у буквальному розумінні, принцип “нарізки”: береш що дійсність нарізаєш, складаєш...

І. Г.: Це комплітативність.

Ю. Б.: Так, це начебто комплітативність, а насправді це дещо інше. Є ще відповідальне слово “універсум”, яке полюбляв мій брат. Але назвати це стилем універсальним теж не випадає. Хоча мені цікавий досвід усіх тих мистецьких напрямів, нагромаджених не лише українськими митцями, а й російськими, європейськими, американськими, латиноамериканськими. Зараз я захоплений, і раніше захоплювався, східними культурами: китайською, японською, асирійською. Людина, на жаль, обмежена в часі й, доходючи до певної межі, розуміє, наскільки мало їй дано цього часу, щоб осягнути весь прекрасний і шалений світ.

І. Г.: Кого з видатних поетів ХХ ст. вважаєте своїми предтечами, на кого орієнтуєтесь? Ви перекладаєте багатьох зарубіжних поетів і полюбляєте Пауля Целяна, Езру Паунда, Йосипа Бродського та інших. Отже, про свої поетичні захоплення.

Ю. Б.: Крім української поезії, яку я дуже люблю і знання про яку треба ще поглиблювати, скажу кілька слів про європейську поезію.

Захоплення моєї молодості — це французькі: Шарль Бодлер, Гійом Аполлінер, Блез Сандра; англійці Томас Еліот, Томас Ділан, а вже пізніше мене цікавили поети шекспірівського часу зокрема Джон Донн. Люблю американську поезію ХХ ст.: Роберта Воррена, Аллена Гінсберга, Дерек Волкота, Джона Беррімена. Після перекладів Миколи Бажана багатьох людей захоплювалося поезією Райнера Марії Рільке, і мене це так само не оминуло. Одне з останніх моїх захоплень — поезія наново відкритого давньоримського автора Квінта Флакка Горация, який мені ментально дуже близький, мабуть, темпераментом або чимось ще... А ще — грецький поет Константінос Кавафіс, який мені близький саме глибинами проникнення в ті смисли, які не надаються іноді такому банальному називанню чи шифруванню. Це й американець Езра Паунд, якого я вважаю найбільшим універсалістом і, взагалі, з такою поетичною магмою, яка всотала в себе культури багатьох народів: Єгипту, Провансу, слов'янства, індіанства і т. ін. Це людина, яка вибухнула вселюдським космосом у поетичних своїх осяяннях. Він був надзвичайним уловлювачем смислів і міг тримати ноту, мелодію так довго, скільки хотів. Для нього не було нездійсненних завдань. Тому я вважаю Езру Паунда найгеніальнішим поетом людства всіх часів і народів.

Ще одна цікава особистість — Жан Кокто, близький мені деякими цікавими мистецькими порадами. Він може так за-

вести й надихнути! Це надзвичайна проза-поезія. Кокто — чудовий драматург і поет — такий універсаліст, який може однією іскрою запалити в тобі цілий гніт, який може вибухнути якоюсь поемою або народженням нового світу. Отака дивовижна властивість цього французького митця, який радив: “Створюючи текст, майже не повертайся до нього, а залишати його таким, яким він створився одного разу, в одну мить”. Пораду Кокто я прийняв і наслідую.

І. Г.: Я шаную Вашу киевознавчу тематику (це і вірші з циклу “Гардариками” та інші окремі поезії). На мою думку, в київській проблематиці Ви вмієте побачити місто не лише як мистецький образ, а й поєднуєте з ним долі людей. І це вирізняє Вас із-поміж інших поетів, які писали про Київ. Згадаймо М. Зерова, який у вірші обмежувався одним яскравим образом. Наприклад, “золотом цвяхована блакить” — сказано про лише одну дзвіницю і цим усе завершив. Або М. Рильський, який про Байкову гору міг подати лише якийсь один штрих. Ви, навпаки, — створюєте цілі великі “поези”, поеми про Київ, певні “поетичні київські путівники” у вас виходять. Чого Ви хочете досягнути у своїх поезіях про Київ? Як оцінюєте столицю України в представлений проблематиці: Київ—Дніпро, Київ святий, Київ історичний, видатні діячі Києва? На мою думку, ці Ваші “київські поезії” потрібно було б зібрати в різні тематично-хронологічні блоки й подати, можливо, окремою книжкою, і тоді б ця поезія, може, інакше “заграла”. Хоча Ви дніпропетровець, але так, як Ви відчуваєте Київ, — київські поети не відчувають.

Ю. Б.: На всі запитання можна відповісти одним рядком: означити місто так, що цей рядок буде у всіх на вустах. З висоти своїх років скажу: переживаючи Київ, переживаю молодого себе — міцного, впевненого або не зовсім впевненого в контакт з тими речами, людьми, які стали суттю моєї екзистенції. І ці почуття часом важко означити однією фразою чи кількома словами, тому що я в них і тоді не розбірався, і сьогодні не зовсім розбираюся, бо вони настільки глибокі, загадкові й таємничі, настільки в них грають такі течії, які, можливо, не означаються словами та й передати їх якоюсь традиційною строфікою часом не вдається. Тому, можливо, звідси таке моє багатослів'я й намагання зловити мить, хоча той же Гете прагнув її зупинити. І ось ловитва цієї миті, вочевидь, дуже помітна у моїх віршах і деколи збиває з пантелику.

Київ для мене традиційне втілення жіночого начала (можливо, це прозвучить дещо банально): матері міст Руських. Сприймаю Київ як щось таке матірне. Це можна порівняти з коханою жінкою, яку тільки ти знаєш і знаєш так, як не знає її ніхто. Але часом ти наражаєшся на якісь вибрики, на якісь несподіванки, навіть мандруючи знайомими тобі обжитими місцями. Тоді як Дніпрополь для мене асоціюється з чоловічим началом (це, вочевидь, пов'язано з часом мого змушнення і нарощуванням свідомості потрібної). Ці два начала, немов *інь і янь*, якимось чином весь час перетікають одне в одне, і я, немов в ополонці, у великій космічній дірі, кручусь між Дніпрополем і між Гардариками чи Гардарикою... А взагалі-то, крім життєвого досвіду, крім тих комплексів, чуттів, які ще, на щастя, живі в моїй свідомості й моєму серці і які пов'язані з Києвом, є й речі, набуті культурним досвідом (те, про що ви кажете) — це досвід, що проходить крізь землю, крізь будівлі, книжки, ландшафти, дерева тощо. Ці речі розпливаються і вихлюпують за межі мого життя, і часом вони йдуть так далеко, що, здається, сягають у мені самому тих глибин, які пов'язані ще з якимись іхтіозаврячими мутаціями. Вочевидь, це теж продукт того, що я читав про археологічні всілякі розкопки в цьому місті. Тобто, вже пізнаєш місто так, як пізнаєш жінку — ґрунтовно й досконально. Отак і пізнаєш культуру міста, яке ти полюбив і яке вкарбоване в твоїй уяві, яке ти бачиш ідеальним, але яке часом входить в антагонізм із тим, що відбувається насправді. Тому що те, що поробили з цим містом, навіть за моєї пам'яті, ці всі жахи, які набували люди без любові, без серця, без бачення — все це потре-

бує якихось нових форм висловлення. Вже каштанами і “дніпровією хвилею” не обмежи себе, і тих проблем, які потрібно називати і фіксувати для того, щоб зберегти прекрасне, — безліч.

І. Г.: Ще одна важлива ваша тема — любовна лірика, бо ви незвичайний ліричний поет. Ваше ставлення до еротизму? Іноді вам закидають надмірну сексуальність поезії і зловживання ненормативною лексикою. Ваше ставлення до використання такої лексики в поезії? Це пов'язано з тим, що маєте своє бачення чи пояснення таким речам, й зокрема — стосунком між чоловіком і жінкою?

Ю. Б.: У світовій літературі є образи жінок, які увійшли назавжди у свідомість не одного народу. Скажімо, Лаура, Беатріче — це та одна-єдина, або ж — прекрасна Незнайомка Блока, або героїні деяких українських поетів. Або є інші речі, скажімо, є дослідження про поета під назвою “Тричі мені являлася любов” (ред.: книжка Романа Горакса, присвячена І. Франку). Ну, а мені любов являлася навіть не “тричі”, а дуже багато разів. Але я намагаюся зберегти оте, що від Лаури й Беатріче, пов'язане з кількома періодами мого життя, сексуального дозрівання. На різних етапах у мене були дуже світлі постаті, в які вкарбовувалася Лаура в моїй свідомості, і вони й досі залишилися. Але буду відвертим, серед жінок були й такі валькірії, такі вогнехвости якісь створіння в жіночій подобі, які обпалювали моє волосся і, коли вони наді мною літали, я почувався дуже незатишно, м'яко кажучи. Часом доводилося шукати адекватних засобів, щоб вистояти, і тому з'являлися неординарні, такі як для типового совка, ходи з вживанням алкоголю або й ненормативної лексики. Я не вважаю це великою аномалією, це є в природі, а в тому соціумі, де я виховувався, було звичайним явищем. Часом тільки цим табуованим словом можна висловити те, що не висловлюється іншими словами, хоч як дико і прикро це звучить. Знаю багатьох видатних митців, котрі полюбляли гострі слівця.

Взагалі-то, любов являлася комусь, і вона не просто являлася і не витискала, не заретушовувалася, не затемнювалася іншими коханнями. Якщо вона була — то вона була. У мене були такі почуття, до яких я повертаюся і нині, які обростають такими культурними шарами й накладаються на речі архетипні, на речі, пов'язані зі світовим культурним досвідом. І так я через свою любов до жінки пізнаю світ.

І. Г.: Ви прекрасний стиліст, надзвичайний мовник, який володіє багатим лексичним складом і вводить у свій вірш нові словоформи. Ви збагачуєте українську мову. І ті, хто розуміється на мові, дістають насолоду від читання Ваших творів. Знаю, що останнім часом почали писати прозу. Є поети, які одночасно пишуть і прозу, і поезію, а є прозаїки, які, по суті, є поетами. У російській літературі яскравим прикладом цього феномену є творчість Марини Цветаєвої, яка як поет у своїх дуже цікавих прозових творах особлива. Як себе оцінюєте в прозі, яку пишете: белетризатором поезії? Ваші плани в прозі? Що плануєте видати найближчим часом?

Ю. Б.: Як прозаїк, крім друзів, до яких Ви належите, мене ніхто не знає. Я трошки утверджуся у своєму ставленні щодо того, що можна назвати прозою. Моя проза близька до поезії. Пишучи ці тексти, я не відчував, що перемкнув жанрову передачу. Мені здавалось, що це продовження поезії. А що з того вийшло чи вийде — покаже час. Пригадую, хтось із американців ХХ ст. казав про те, що має забобони щодо оприлюднення своїх планів. Поки що я теж не готовий про це говорити.

І. Г.: Ви намагаєтесь в поезії вписати Україну в світовий контекст. І про це неодноразово самі казали. Ви пишете не просто поезію для українців, а намагаєтесь здобути світові поезії якимось чином зробити українськими через власну поезію. І тому, зверну увагу на ще один Ваш важливий проект — “Хроніка—2000”, в якому намагаєтесь вже текстами культурологічними вписати Україну в той світовий контекст. Альманах виходить понад 20 років, є вже 100 томів цього альманаху. Розкажіть, як його замислювали і про свою основну мету у виданні цього часопису.

Ю. Б.: Усе починалося з появою нових можливостей, і на той час уже дозріли потреби, завдання й означилася мета. Коли з'явилася можливість оприлюднити те, що було замкнене, приховане, що зберігалось за сімома замками десь у спецхронах, треба було скористатися з цієї можливості. Наскільки тривалою буде ця можливість, ніхто не знав, і тому все робилося дуже швидко і з великим ентузіазмом, натхненням. Найперше завдання: з білих плям зробити речі, виразні силуети й показати справжню вагу, справжнє значення здобутків українського народу у сфері гуманітаристики. А ще — виявити зв'язок української культури з культурами інших народів, означити місце української культури в культурному просторі Європи та світу, виявити регіональні ресурси української культури. А вже наша країна дуже полікультурна й багата традиціями. Українство замішане на таких течіях, як еллінізм, тюркські культури; вона, культура українська, просякнута великим потенціалом візантійської духовної літератури. І багато іншого. Тож ставилося завдання: вивести уявлення про українську культуру як явище якщо не планетарного рівня, то рівно-великого культурам інших європейських народів, які не цураються своєї спадщини на відміну від того, що спостерігалось на той час в українському соціумі й серед українців, залканих радянськими шомполами, багато в чому “обкарнаних”, зманкуртизованих, перекотипільних. Це не лише моя заслуга, — до цього проекту долучалися сотні людей. (У нас вийшов каталог публікацій, де лише персоналій авторів понад дві тисячі!) Серед авторів альманаху — найкращі представники гуманітарних наук, митці, політики, науковці. Результати нашої роботи, скоріше втілення того бажання, яке було попервах, коли починався цей проект, абсолютно унаочнене, увиразнене. Тому що сьогодні вже не поодинокі особистості переймаються цим, а видається, що навіть камінь і той став українським. І це дуже добре видно з подій, які відбуваються нині на Майдані.

І. Г.: Ви поет, а обшир Ваших інтересів не має меж. Вас усе цікавить: і філософія, й історія, й мистецтво. Можливо, Ви поет у справжньому розумінні цього слова, бо для нинішнього покоління поет — це той, хто уміє римувати. А ви, мені здається, поет такого глибинного змісту, тогочасного минулого, коли поет був володарем дум, за яким люди йшли. Народ настільки любив поезію, що збиралися величезні зали, щоб послухати поета. І таке бувало навіть у 60—70-х роках ХХ ст. Сьогодні важко уявити, щоб на виступі якогось поета ходили натовпи людей. Ваш погляд на функцію поета в сучасну добу? Як Ви себе бачите в цій добі як поет?

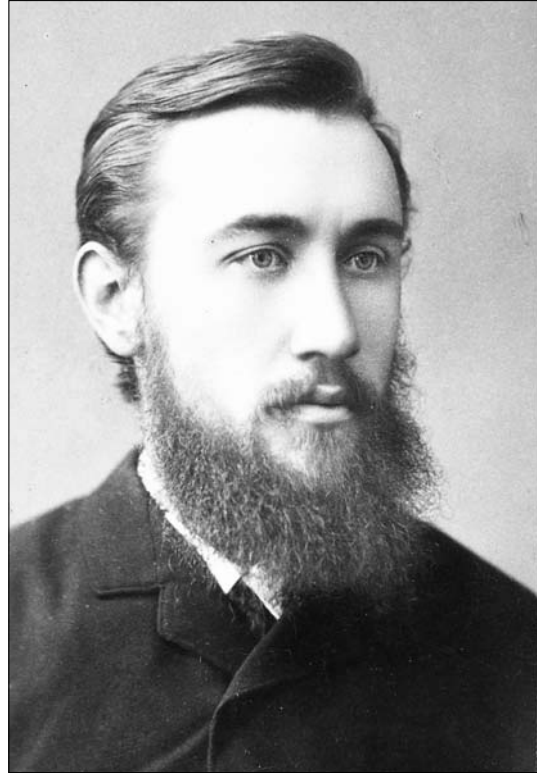
Ю. Б.: Знаєте, є якісь-от приписи й варіанти можливих відповідей, але я б дуже так сміливо й швидко не відповів. Хотів би поглянути на все це з іншого боку, тобто, що насамперед відчуваю в собі й виходячи зі свого досвіду. Людина мисляча — оболонка якихось знань про всесвіт. Проживаючи свій вік, вона виповнюється Всесвітом і здобуває шоразу більше знань про навколишній світ. І ці знання мають бути відфільтровані й сприйняті, щоб ця людина самоідентифікувалася і не втратила головного, самого себе. Потрібно рухатися завжди від своїх першопочатків, від свого джерела до пізнання Всесвіту. І ось це наповнення новими знаннями відбувається в дуже дивний і з часом дедалі інтенсивніший спосіб, прискоренням нагадуєши колайдер: що більше ти розкриваєш таємниць, то більше чакр у тобі розкривається, то ширшим для тебе стає світ. І що більше починаєш прозу плутати з поезією, а поезію з прозою, слово вимірювати геометрією, фізику вводити в прозу — в остаточному рахунку виходиш на такі “хокінгівські обшири”, що розумієш: ти — частка Всесвіту. Про яку функції тут може йти мова? Коли відчуття того, що ти частинка Всесвіту, що в тобі частинка божественності — робить тебе безмежно щасливим. Це можна сприймати на рівні абсурдистів: “Боже, що це таке?” А вже далі тобі відкриваються такі безміри в поезії. Бажано, щоб уся інформація, яка йде звідти, поетизувалася! Бо якщо не буде поетизування цієї інформації, то — кінець усьому.

Олексій НЕЖИВИЙ,

доктор філологічних наук, професор Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, лауреат премій ім. Бориса Грінченка, Івана Огієнка, Дмитра Нитченка, “Благовіст”, Панаса Мирного, Василя Симоненка, Володимира Малика

Актуальний для сучасної школи Національно-патріотичне виховання у педагогічній спадщині Бориса Грінченка

У цьому дослідженні (подаємо зі скороченнями — ред.) зосереджено увагу на українознавчій основі шкільних підручників і науково-популярних педагогічних студій, які належать Борисові Грінченкові. Також акцентується увага на краєзнавчому аспекті педагогічної діяльності родини Грінченків, що в перспективі стане складником Антології педагогічного краєзнавства Луганщини.

Село Олексіївка Перевацького району на Луганщині. Тут минуло 6 років життя Бориса Грінченка. Тепер з упевненістю можна сказати, що непримітна краса Олексіївки подобалася письменникові, бо в його літературних творах часто знаходимо сторінки, де описана й невеличка річка Біла та її береги: з одного боку пологий, заквітчаний зеленню, а з другого — скелястий, із кущами та поодинокими деревами. А ще Олексіївка була до вподоби й тому, що вчитель Борис Грінченко мріяв учителювати в українському селі і відразу відгукнувся на пропозицію Христини Данилівни Алчевської. До сільської школи, яку збудували на кошти земства і частково родини Алчевських, подружжя Грінченків приїхало в середині вересня 1887 року. Тут вони вчителювали до осені 1893 року. Учні та їхні батьки знали Бориса Дмитровича та Марію Миколаївну як добрих, щирих, турботливих учителів. Їх дивувало й те, що вчителі завжди спілкувалися українською мовою. Школа в Олексіївці, як і всі інші школи на тій частині України, що належала царській Росії, не могла бути українською, але, засвоюючи обов'язкову програму, діти вчилися читати й писати рідною мовою. Підручників для цього теж не було, однак Борис Дмитрович вирішив і цю проблему з притаманною йому працелюбністю: він сам написав перші шкільські книги — “Буквар” і “Читанку”. Учні й селяни могли взяти книжки українською мовою з учительської бібліотеки.

Головна мета життя Бориса Грінченка — пробудження національної самосвідомості. Продовжуючи кращі традиції педагогічної думки в Україні щодо написання підручників, Б. Грінченко творчо осмислює зроблене своїми попередниками, зокрема “Буквар” Т. Шевченка, підручники П. Куліша і, використавши власний практичний досвід вчительської роботи, створює навчальні підручники для початкової школи “Буквар” і “Рідне слово. Українську читанку”.

Призначення шкільних підручників мали й історичні праці Б. Грінченка “Оповідання з української старовини” (1911) та “Як жив український народ” (коротка історія України) (1917). Можливо, звернення Б. Грінченка безпосередньо до написання історичних праць викликано й тим, що він, обґрунтовуючи потребу вивчення у національній школі історії України, звернув увагу на брак необхідних підручників. Цей задум реалізовано у праці “Як жив український народ”. Обсяг невеликий, а виклад матеріалу враховує вікові особливості дітей середнього й молодшого шкільного віку. У науково-популярній формі подано кілька розділів, що розповідають про найзначніші події в історії України: “Де живуть українці і скільки їх”, “Наші предки і перші князі”, “Татарське лихоліття”, “Козаки”, “Богдан Хмельницький”, “Кріпацька неволя і визволення” і т. ін. Наголосимо, що зміст цієї праці правдиво відобразив історію українського народу, мав призначення дати не тільки певний обсяг знань, а й сприяти формуванню національної самосвідомості, у той же час Б. Грінченко підходить до висвітлення історії України зі справді наукових позицій, є прихильником тієї концепції вітчизняної історії, яка складалася під впливом видатних істориків, особливо М. Грушевського.

Відчутний внесок Б. Грінченка і в написанні літературознавчих нарисів про творчість українських письменників. Спільними жанрово-стильовими особливостями характеризується “Оповідання про Євгенія Гребінку” (1902), “Оповідання про Грицька Квітку-Основ'яненка” (1902), “Оповідання про Івана Котляревського” (1912). Їх написання викликано ідеями педагога про національну школу і намагання заповнити прогалину в написанні шкільних підручників з української літератури. Підтвердження цього — своєрідний стиль написання цих нарисів, що близький до шкільного літературознавства, тоб-

то враховує вікові особливості школярів молодшого й середнього шкільного віку, рівень їхньої літературної освіти.

Отже, при спробі написання шкільних підручників з української літератури відомий педагог дав про врахування принципів доступності, разом із тим намагався викликати інтерес до постаті письменника, тих характерних обставин, що формували його світобачення, розглядав творчість письменників у зв'язку з епохою, соціальними й культурними умовами. Про це може свідчити і привітальний лист до відкриття пам'ятника І. Котляревському, написаний Б. Грінченком: “Ще зоря не зоріла на темному небі захмареному, як у Полтаві з уст Івана Котляревського прозвучало натхненне поетичне слово. Воно озвалося щирою обороною за народ, закований у пута кріпацького рабства, воно рідну мову ганьблено до високостей національного письменства, воно жило наш дух народній живою творчою силою. І слово стало ділом. Те діло було — нове життя народу українського. Слово ввело його в сім'ю європейських народів. Служачи слову, шануючи його ясну й могутню силу, ми знаємо, що перед нею не встоїть ніяка таємна сила...”.

Образ національного світу — первинний у свідомості маленької дитини. Ним, здебільше, визначається процес і результати розумової і духовної еволюційної особливості. Образ Вітчизни як основа національного самопізнання формується і виявляється за допомогою мови, через яку світ входить у людину, а людина — у світ. Мовна система кожного народу цілком унікальна й відрізняється навіть від споріднених мов. Як вдало порівняв О. Потебня, мова і зір схожі: “Подібно до того як найменша зміна у будові ока й діяльності зорових нервів неминуче дає інші сприйняття і цим впливає на світобачення людини, так кожна дрібниця в будові мови повинна давати без нашого відома свої особливі комбінації елементів думки”. Спираючись на вчення О. Потебні про мову і світовідчуття, Б. Грінченко будує свої погляди на формування національного образу освіти та образу національної дійсності: “Українська народна поезія своїм багатством і своєю літературною цінною давно вже дивує всіх європейських вчених: вони становлять її разом з народною сербською поезією, вище за народні поезії всіх інших народів. Вона може дати надзвичайно багатий матеріал для школи”.

Важливо підкреслити, вважає Б. Грінченко, що значення і образ слова в українській і російській мовах у більшості випадків дуже відмінні, і тому дають різний напрям думці. У російськомовній школі дитина-українець засвоює (якщо засвоїть) чужий йому національний образ світу і тому, знову потрапляючи в стихію близької

йому життєдіяльності, швидко втрачає видимість “книжної культури”. Б. Грінченко не випадково тут цитує К. Ушинського: “Народна мова і народне життя знову оволодівають його душею й заливають її згадують будь-яке враження школи, як щось надзвичайно їм чуже. Що зробила школа? Гірше ніж нічого! Вона на декілька років затримала природний розвиток дитини”.

Отже, образ національного світу, як і національний образ світу, головною ознакою мають мову народу. Тому говорити дитині про національну історію, культуру, мистецтво чужою мовою абсурдно. “Безглуздя з педагогічної точки зору, а з точки зору національного почуття все це здається якимсь знущанням”.

Висловлюючи думку про необхідність навчання рідною мовою, Б. Грінченко не виявляв при цьому національної обмеженості. У “Листах з України Наддніпрянської” він закликав своїх співвітчизників: “Почуваймо себе членами з усесвітньої людської сім'ї і візьмемо собі все гарне, правдиве, високе і людяне, що виробила за свого життя людськість, візьмемо й зробимо його частиною нашої душі”.

Однак тоді навчальна література була повністю орієнтована на російський матеріал — природничий, історичний, етнографічний і т. ін., і не могла стати засобом національно-культурного виховання для українців. Б. Грінченко пише: “Кращі книги для шкільного читання в значній мірі заповнені народним російським матеріалом: прислів'ями, піснями, казками. Засіб надзвичайно раціональний: це лише збільшує природність книги, наближаючи її до народного розуміння й смаку. Але знову-таки до якого? До великоруського. Що ж стосується українських дітей, то чим більший матеріал для читання специфічно великоруський, тим він дальший від їхнього розуміння й смаку.”

Інакше й бути не може: чим більше матеріал народний великоруський, тим більше в ньому відбилася природа, погляд і світогляд великоруські; адже у нас все це інше!”.

У російських навчальних книгах відсутні зовсім елементи української географії, що, звичайно ж, не сприяє формуванню у дітей образу Вітчизни.

Національна історія як складова частина образу світу теж цілком розпочинається в історії російського народу, а сама етнічна спільність “українці” асимілюється в понятті “русское население”. Результат подібної освітньої практики — денационалізація, адже дитина виростає людиною без Вітчизни й історії. “Знайомство з минулим своєю країною, з діяльністю попередників, які розвивають суспільні почуття, пробуджують свідомість обов'язку перед сучасним суспільством і майбутніми поколіннями, — для нашого учня річ неможлива.”

Чи не дивно, що ці суспільні почуття не тільки не розвиваються, але регресують в народі при даній обстановці?”.

Національний образ світу українця має специфічні етнічні доміанти і не допускає чужих йому норм життя.

Одним із суттєвих виявів принципу національного в навчанні та вихованні є врахування народного світогляду, навіть на побутовому рівні. Адже дитині доведеться жити в певному соціально-культурному середовищі, з усталеними нормами поведінки, морально-етнічними цінностями. Зокрема сільська дитина повинна бути підготовлена школою до найбільш при-

родного, адекватного включення у свій соціум. “Наше селянство, — писав Б. Грінченко, — має свій глибокий, віками усталений історично та іншими причинами вироблений світогляд. Учень школи перебуває і перебуватиме після її закінчення під великим впливом селянської сім'ї, де склався й віками зміцнювався цей світогляд. Значить і народному вчителю чи вчительці доводиться рахуватися з селянськими поглядами, доводиться замислюватися над ними й вести справу таким чином, щоб уникнути розбіжності з цими серед селянства поглядами”.

У Б. Грінченка ідея виховуючого й розвиваючого навчання має важливе місце. Навчання не може бути не направлене на взаємозв'язане вирішення всіх завдань освіти, виховання і розвитку. У цьому принципі найбільшою мірою проявляється взаємозв'язок усіх основних компонентів навчання: цілей, змісту, методів і засобів, форм організації навчання. Комплексний підхід до навчально-виховного процесу підвищує його результативність і різнобічну ефективність.

Це означало, наприклад, що навчання у початковій школі не може обмежуватися засвоєнням навичок читання, письма, рахунку, що значно звужує функції школи, збіднює творчий потенціал учителя, морально й інтелектуально принижує дитину із простого народу. Однієї грамотності для сільської дитини мало, вважає Б. Грінченко. Безумовно, необхідні глибокі, систематичні знання з вітчизняної історії, природознавства, землеробства і т. ін. Але пріоритет надається загальнонауковому розвитку дітей якраз на початковому ступені навчання: “Мені здається, що народна школа, зробивши діяльність думки тільки засобом сприйняття учнем знань, втрачає майже весь свій зміст, що вона залишається мертвим закладом... Виховати розум дитини, наскільки це посилено для народної школи, розвинути, зміцнити його, зробити дитину придатною до подальшої діяльності — ось завдання народної школи, тому що при сучасному стані речей, саме в цій подальшій діяльності й полягає вся суть”.

Загальновідомий факт, що мова є єдиною субстанцією думки, зумовлює вивчення мови у школі як першого за значенням предмета. Мабуть, тому загальнокультурні, психологічні та методичні аспекти навчання рідної мови найбільше представлені в педагогічній спадщині Б. Грінченка. Він неодноразово наголошував, що тільки бездоганне володіння мовою дає дитині засоби для глибокого осягнення дійсності, для виховання і розвитку в педагогічному процесі. Підкреслимо три важливі положення, на яких будує свою дидактику Б. Грінченко. **Перше:** не можна розвивати мовлення у відриві від мислення, як і мислення у відриві від розвитку мови. **Друге:** початкове оволодіння рідною мовою здійснюється шляхом залучення дитини в доступні їй види діяльності та спілкування. **Третє:** російська літературна і тільки літературна, а не народна мова залишається в школі не як засіб, а як одна з цілей викладання, як засіб викладання він змінюється на український і з його допомогою учні повинні засвоїти великоруську мову.

Вірний своїй головній меті життя — засобами освіти виховувати національно свідомих людей, він розпочинає роботу над “Граматкою української мови”, тобто Букварем для першокласників. У методичній статті, яка називається “До вчителів”, автор написав: “Склав я цю граматку ще року 1888-го, бувши на селі вчителем. Тоді не

вільно було друкувати ніяких українських книжок до науки дітям чи дорослим; через те я сам написав усю граматику друкованими літерами та й учив по її читання й писання свою дитину і чужих дітей, бажаючі, щоб рідною мовою озивалася до них наука”.

Буквар Б. Грінченка вперше надруковано в Києві 1907 року, а вдруге 1917 року. “Українська граMATKA” складається з двох частин: букварної і післябукварної, яка називається “Читання після азбуки”. Наприкінці “Української граматики” розміщена методична стаття під назвою “До вчителів”. Хоча добукварна частина відсутня, але, як видно з методичної статті, вчитель відводив на добукварний період від 10 до 14 днів. Основним змістом роботи на цей період Б. Грінченко вважав аналітико-синтетичні вправи та писання елементів малих букв.

За його власним твердженням, педагогічний ефект цієї роботи був цілком позитивним: “Наприкінці цієї роботи діти дуже добре розуміли, що слово складається з звуків, цілком вільно відрізняли один звук від другого і навчалися єднати звук з звуком у склад. Це останнє було найважливіше. Кожен учитель знає, що доброму читанню часом дуже довго заважає те, що діти не вміють зливати звук з звуком, а вимовляють кожний звук окремо. Це неминуче буває тоді, коли почати зразу вивчати і звуки і літери”. При початковому навчанні грамоти вчитель використовував розрізну азбуку, як найзручніший дидактичний матеріал.

Заслугує на увагу й дидактичний матеріал для читання і письмових вправ. Тут переважають зразки народної творчості, особливо приказки та прислів’я, які мають морально-етичне спрямування і виражають багатомовний досвід українського народу. Ось деякі з них: *матері ні купити, ні заслужити; наша мова — не полова; багато говориш — мало зробиш; коли праве діло, то кажі сміло; хто раз збреше, тому вдруге нема віри; не доведе горілка до добра; наука в ліс не заведе, а з його виведе; хоч чоловік убодий, а слово його чисте; кривда людська боком вилазить; хліб усьому голова; Україна — наша мати; кожен край має свій звичай*.

Вправи, дібрані таким чином, що містять здебільшого лексичний матеріал, добре відомий учням-першокласникам, особливо родинно-побутового характеру, разом із тим враховано аспект національного виховання: “Наша мила Україна — то наш рідний край. Українська мова — наша рідна мова”.

Розділ “Читання після азбуки” теж переважно містить фольклорні матеріали: народні пісні, приказки, загадки, байки, оповідання, художні твори Л. Глібова, П. Куліша, Т. Шевченка, власні художні твори. Заключний урок закінчується прощаними словами Великого Кобзаря:

*Учітєся, брати мої,
Учітєся, читайте,
І чужому научайтєся,
Й свого не учрайтєся.*

Головним досягненням “Граматики для науки читання і письма” є те, що Б. Грінченко в страхітливий час національного гноблення створив якісно новий Буквар і навчав дітей рідної мови, застосувавши при його впорядкуванні норми українського правопису, які ґрунтувалися на його традиційно ustalених нормах. Разом із тим домінуючим чинником у добір дидактичного матеріалу став фольклор, що давало змогу навчати дітей рідної мови в її найдосконалішому та найпрекраснішому вияві — народній творчості.

Автор Букваря цілком свідомо обрав звуковий аналітико-синтетичний метод навчання грамоти, вдало поєднав навчання грамоти і добукварний період, розробив правильну методику навчання письма, які й тепер використовуються у сучасній методиці.

Того ж 1917 року вийшов друком ще один підручник, написаний Б. Грінченком, “Рідне слово. Українська читанка” з підзаголовком “Перша після Граматики книга для читання”. Основою для впорядкування стала так звана “Настина читанка”, над якою працював упродовж 1890—1891 років. У короткій передмові до цієї рукописної книги він писав: “Сю книгу написав татко Насті, як вона не могла чи-

тати друкованого, бо воно дрібне, а в неї боліли очі, та й не було тоді таких українських книжок дитячих, щоб їх могли маленькі діти читати”. Справді, за цією книгою, разом із однолітками — селянськими дітьми навчалася донька Настя, долучалася до українського слова.

У читанці “Рідне слово” теж переважають жанри дитячого фольклору, особливо багато пісень календарно-обрядової народнопоетичної творчості. Підручник передусім реалізував прагнення автора до ідеї національного виховання, яка ґрунтується на традиціях українознавства та краєзнавства. Так, спеціальний розділ мав назву “Рідний край”, у якому в дохідливій для дитячого віку формі розповідається про українську землю: “Наша мова зветься українською мовою. Наша земля зветься Україною. Свою рідну українську мову ми любимо найбільше од усіх мов на світі...”

Але ми повинні і другим усім людям любити і поважати. А всім другим людям повинні робити добро”.

Наголосимо, що написані ці рядки в той час, коли навіть слова “Україна”, “український” були крамольними та заборонялися.

За моральними тенденціями тут відчутне бажання бачити свій край вільним від національного гніту, водночас автор не виявляє національної обмеженості, бо вчить любити, поважати всі народи та мови світу. Вихованню національної свідомості сприяли й крилаті вислови такого характеру: “Козацькому роду нема переводу”, “Наша дума, наша пісня не вмре, не загине”, “Слава не поляже, а розкаже, що діялось в світі”.

Серед письменників, твори яких пропонували для читання, передусім спадщина Тараса Шевченка, його вірші: “Садок вишневий коло хати”, “Тече вода з-під явора”, “Сирота”, “Весна” (уривок із поеми “Гайдамаки”). Особливим шрифтом виділені пророчі слова Кобзаря:

*Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине.
От де, люде, наша слава
Слава України.*

Також представлені твори Л. Глібова, Є. Гребінки, П. Куліша, М. Коцюбинського, М. Шашкевича. Як бачимо, Борис Грінченко в написанні підручника орієнтувався на найзначніші досягнення української літератури для дітей.

При створенні цього підручника реалізувалися широкі можливості міжпредметних зв’язків, комплексний підхід до навчання і виховання особистості молодшого школяра. Ці принципи досягалися завдяки органічному поєднанню навчання, читання і розвитку зв’язного мовлення із формуванням основ знань про навколишній світ, людину, суспільство, національним і морально-етичним вихованням.

Естетичне багатство досягалося завдяки використанню фольклорних, етнопедагогічних, народознавчих, краєзнавчих джерел, кращих творів художньої літератури для дітей. Усе це дає підстави вважати, що підручник “Рідне слово. Українська читанка” разом із тим мав функції і підручника з основ природознавства та знайомство з навколишнім світом. Отже, Б. Грінченко ще на рубежі ХХ століття дійшов висновку, що навчання і виховання учнів початкових класів повинне мати комплексний характер і реалізувати гуманістичні й етнічні принципи. Створені ним підручники були органічним продовженням традицій української національно-освітньої думки, де домінуюче значення має світоглядний, етичний та естетичний потенціал народної творчості, етнопедагогіки, народознавства. Цим самим видатний педагог підніс на значно вищий якісний рівень сутність процесу навчання й виховання на його початковому етапі.

На жаль, починаючи з кінця 20-х років, і цей набуток педагогічної спадщини Б. Грінченка почав знецінюватися і вилучатися з теорії педагогіки, практики школи. У підручниках для молодших школярів переважає вульгарно-соціологічний підхід, що ототожнювався з відчуженням школи від національної культури. Прикро, але названі недоліки знаходимо і в нинішніх підручниках, отож педагогічне надбання Бориса Грінченка особливо актуальне для сучасної школи.

Титан праці

У Музеї книги і друкарства України, що на території Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, відкрилася виставка “Віддати зумієм себе Україні” до 150-річчя від дня народження Бориса Грінченка, видатного письменника, перекладача, лексикографа, видавця, громадсько-політичного діяча. Виставка діятиме до 30 січня 2014 року.

Надія КИР’ЯН
Фото автора

В експозиції — автографи рукописів з рукописного фонду Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАНУ, матеріали з Музею книги і друкарства та Київського університету імені Бориса Грінченка, документи, твори та переклади Бориса Грінченка та Марії Загірної. Представлено дослідження сучасних науковців про життя і творчість ювілярів (Марії Загірній — також 150), книжки видавництва родини Грінченків і з їхньої приватної бібліотеки. Підрозділи експозиції: прижиттєві видання творів Б. Грінченка, видання народно-просвітніх книжок у Чернігові та Києві (“Просвіта”), історія видання “Словаря...” Б. Грінченка та ін. Експонуються науково-популярні видання та переклади, серія “Пам’яті Насті Грінченко”, яку започаткував Борис Грінченко, а продовжила Марія Загірня.

Лейтмотивом виставки є слова Євгена Чикаленка: “Без грошей, зайнятий службою, він сам із жінкою написав і видав за короткий час більше, мабуть, книжок, ніж їх видало все українське громадянство після 1876 року. Якої треба було енергії, праці і впертості, щоб при тодішніх цензурних умовах видавати таку силу книжок”.

Вступне слово на відкритті виголосила директор музею Валентина Бочковська. “Ми зібралися у непростий для України час, — зазначила Валентина Григорівна. — Наш колектив, як багато інших, підписав звернення проти насильницьких дій влади. Сподіваємося, що ми зможемо вибороти свої права, своєю волю. Такі визначні постаті, як Борис Грінченко, слугують нам за прикладом”.

Така експозиція у нашому музеї не перша. Найактивнішу участь у підготовці виставки цього разу взяла завідділу наукової роботи Марія Олексіївна Гринько та Ганна Іванівна Білоцерківська, їм допомагав увесь наш колектив”.

Ірина Гнатюк, кандидат філологічних наук, завідділу лексикографії та лексикології Інституту мови НАНУ, розповіла про найважливішу працю Б. Грінченка — видання Словника української мови, робота над яким розпочалася 1864 року з ініціативи видавців альманаху “Київська старовина”. На той час в Україні вже були словники Памви Беринди, Лаврентія Зизанія, які також представлені у цьому музеї, де свого часу була друкарня. Це були словники нашої старої книжної мови. Виникла потреба у словникові народної мови. Мовознавці, студенти почали збирати матеріал. Підготовча робота тривала не одне десятиліття.

Хоч Б. Грінченко не мав спеціальної філологічної освіти, він дуже добре знав українську мову. Грінченко готувався до такої роботи все своє свідоме життя. Те, що він народився на Луганщині, як і Володимир Даль, автор славнозвісного словника російської мови, напевно, також надихало його.

Матеріали до словника Грінченку передали восени 1902 року. У цей час було оголошено конкурс на найкращий словник “малоруського язика”, як тоді говорили. Журнал “Киевская старина” уклав із ним угоду на завершальну роботу над словником, який треба було подати до 1 січня 1905 року. Грінченкові принесли величезні скрині з матеріалами, сказавши, що тут 150 тисяч слів. Переглянувши й перерахувавши, Борис Дмитрович виявив, що є тільки 49 тисяч реєстрових слів.

На той час Грінченко жив у Чернігові, займався видавничою діяльністю, отримував непогану платню. Йому пропонували працювати й далі, а словник укладала вечорами. Він відмовився і переїхав до Києва, присвятив себе роботі над словником. Спочатку поррахував, що йому треба укласти 120 слів на день, потім ця цифра зросла до 170-ти, далі до 220-ти. Напевно, саме про цей час було сказано: “Він більше працював, ніж жив”. У відведений термін він передав до Російської академії наук 20 тисяч сторінок рукописного тексту.

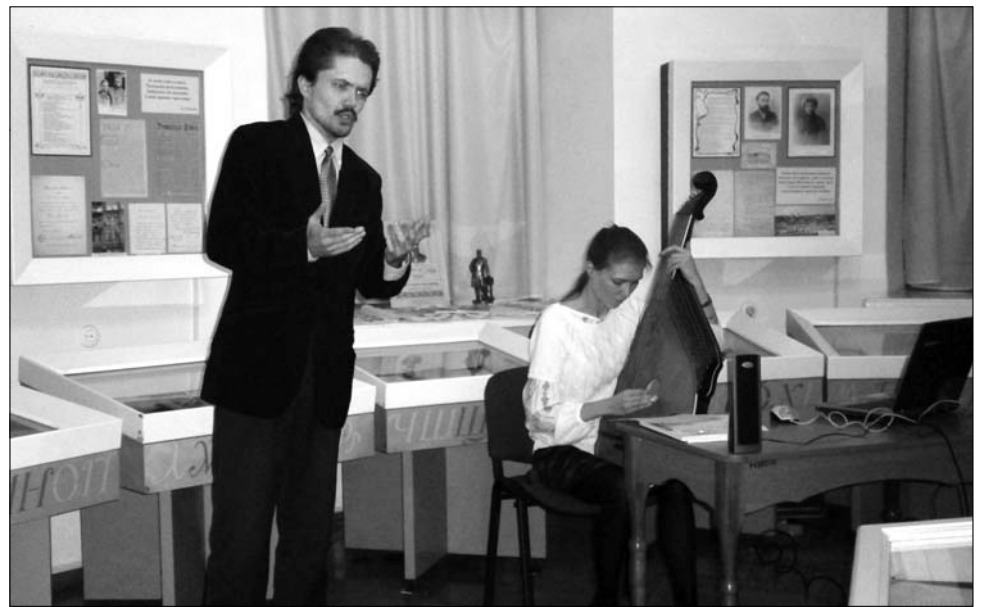
Словник Грінченка був удостоєний другої премії (першу не присудили нікому) і опублікований у 1907—1909 роках. Праця стала підсумком української лексикографії, починаючи від 1596 року.

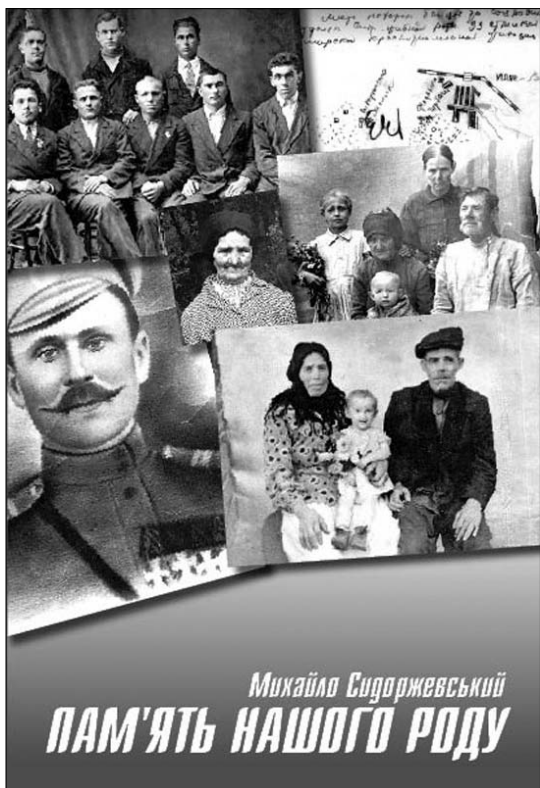
Із цього часу його перевидавали близько десятка разів. У видання 1927 року Сергій Єфремов і Андрій Ніковський внесли доповнення, Сергій Єфремов написав передмову “Як постав Грінченко словник”. Це видання довгий час було під заборону, лише з часів незалежності працівники інституту змогли ним користуватися. Наймасовіше видання було 1958—1959 років (30 тисяч примірників).

В Інституті української мови до ювілею письменника відбулася конференція, присвячена Грінченкові і його словнику. Дослідження цієї теми триває, зокрема, триває дискусія щодо 25 тисяч слів зі словника Грінченка, які ще не увійшли в сучасні словники.

Євген Володимирович Куришев, доцент кафедри виконавської майстерності Інституту мистецтв університету ім. Бориса Грінченка, автор навчального посібника “Поезія Бориса Грінченка у творчості українських композиторів та виконавців”, розповів про музичні твори на слова Бориса Грінченка, про те, що у Науковій бібліотеці ім. Вернадського він знайшов музичний архів Б. Грінченка, який видано окремою книжкою.

Співак Василь Білоцерківський виконав власні твори на поезії Грінченка у супроводі бандуристки Вікторії Петрик. Представник лабораторії грінченкознавства Київського університету ім. Бориса Грінченка передав музею третє видання віршованих казок Б. Грінченка.

Галина ТАРАСЮК,
член НСПУ

Обговорення літопису роду Сидоржевських переросло в серйозну "історично-політичну" дискусію. Адже чи не кожна подія в житті селянської родини із села Солотвин Житомирської області, чи не кожен факт із біографії її членів так чи так були тісно пов'язані з державними, а то й планетарними суспільно-політичними перипетіями часу, в якому вони жили. Більше того, кожен присутній мимоволі екстраполював, приміряв і порівнював долю роду Сидоржевських із долею своєї родини. Було й таке, що під час обговорення деякі неясні факти колективної біографії Сидоржевських прояснювались, а лакуни заповнювались історичною інформацією. Коротко кажучи, вся атмосфера презентації переконувала, якої ваги і ціни сьогодні, в епоху інформаційної революції, набуває документальна інформація з перших уст. Знає це і сам автор Михайло Сидоржевський, редактор популярної "Української літературної газети", відомий публіцист, який, дебютувавши в літературі вельми оригінальною поетичною збіркою "Навпіл між двома світами" (2004), усі роки свого життя віддав аналітичним вислідам сучасної політики, економіки, геополітики, літератури та культурології, що оприлюднені у двох його публіцистичних книжках "Здвиг" (2005) та "Туга за свободою" (2007). До речі, ці дві книжки, які можна без натяжок назвати чесним літописом епохи Незалежності сучасного Самовидця, стоять на полиці моєї домашньої бібліотеки в історично-довідковому "секторі", і я часто до них звертаюся у своїй журналістській і письменницькій практиці. Як до документальних джерел, які приємно вирізняються саме історичною об'єктивністю з-поміж тих багатьох мемуарних опусів сучасних політиків і політологів, у центрі яких стоїть досить-таки суб'єктивне славослав'я власної ролі в сучасних історичних процесах. Це перше.

По-друге, вихід такої книжки, на мій погляд, явище досить симптоматичне, оскільки воно засвідчує нову хвилю осмисленого бажання національно свідомої української інтелігенції остаточно вирватися з полону офіційної історії України, яку, перефразувачи Освальда Шпенглера, можна назвати "історією великих залежностей". У нашому випадку — геополітичних, культурологічних і навіть релігійних. Не завадить нагадати, що, хоч як прикро, а історія України й досі залишається такою, якою її "написали" ще в Петрівську епоху "патріотичні німці" на чолі з Міллером, при тому написали в контексті історії імперсько-російської, про яку великий росіянин Ф. Тютчев сказав із гірким сарказмом: "Російська історія до Петра Великого суцільна панахида, а після Петра великого — одна карна справа". Авжеж — "карна справа", в якій Україна постійно була "потерпілою стороною", що й дало привід і право через 300 років великому українцеві

Синівський борг перед родом

Презентуючи нещодавно свою нову книжку "Пам'ять нашого роду" (вид-во "Український пріоритет", 2013) на одному із засідань публіцистів у Спільці письменників України, Михайло Сидоржевський висловив осторогу, чи стане вона популярною в широких читацьких масах, адже йдеться про дуже особисте — майже 400-літню історію одного звичайного українського селянського роду. Однак це його не бентежить. Оскільки ця книжка, цитує автора: "Мій синівський обов'язок, мій борг перед моїм родом. Зібране мною має бути збережене для майбутніх поколінь Сидоржевських — аби пам'ятали, до якого славного і давнього роду вони належать".

Володимиру Винниченку, свідкові історичних дискурсів Михайла Грушевського, зробити висновок, що українську історію не можна читати без брому.

Не можна, бо, хоч як парадоксально, у всі часи збройна боротьба за волю і незалежність України супроводжувалася інтелектуальною боротьбою за її правдиву, а не сфальсифіковану, історію. Закономірно, що патріотичні, національно свідомі уми намагалися вирватися з ідеологічного міфу чужої держави, із його зачарованого кола... творячи свій національний історичний міф від "Історії Русів", приписаної О. Кониському — до "Гайдамаків" Тараса Шевченка і "Буття українського народу" Миколи Костомарова. Однак саме на початку XIX століття саме в Костомарова, професора історії, поряд з цим досить ефективним історичним міфотворенням на початку XIX-го, цікавістю до літописів і чужоземних історичних документів, з'являється ідея так званої "народної історії", яку блискуче втілює Куліш, не тільки тим, що видав у 1856—57 роках "Записки о Южной Руси", а передовсім тим, що спонукав інтелектуальні й творчі сили тогочасної України повернутися обличчям до народу — головного творця історії і її ж правдивого літописця. Так невинне записування народних пісень, переказів і передань, збирання документальних свідчень очевидців про минувшину — далеку і близьку своєю чергою викликало з'яву соціальної антикріпосницької літератури, яку очолили Шевченко і Марко Вовчок.

На межі XIX і XX століть ідею написати історію не чужих царів і полководців, а свого народу втілює в "Історії України-Руси" Михайло Грушевський. Цілком вірогідно, що саме ця праця зробила з університетського професора політика і першого президента України. Справжнім бунтом проти незавидної ролі українського народу на задвірках великоросійської імперської історіографії стало відкриття Дмитром Яворницьким мегасвіту українського козацтва, сірич українського народу.

Попри проголошені в радянський час принципи історизму та об'єктивності, а також гасла "народ — творець історії", історична наука й надалі залишалася історією "царів-вождів" і писалася за сценарієм правлячої верхівки. Ще в пам'ятку часи, коли ми її вивчали за документами партійних з'їздів і конференцій, у яких народ поставав знеособленою трудящою масою.

XXI століття, яке ми зустріли в нових, демократичних реаліях, збудило нову візію української історії як суцільну боротьбу народу за своє національне самовизначення, постійно zagrożене духовною катастрофою. Що теж є певною мірою "ідеологічним міфом". Оскільки історичне минуле України є не краще й не гірше, не важче й не легше за минуле будь-якої з нинішніх держав. І таїна присутності кожної з них на цій землі — у сакральній незнищенності її народу. У тій живущій за законами вічності масі людській, яка складається з яскравих, почасти конгеніальних особистостей, які і є творцями історії, в генах яких закодована пам'ять роду і народу, і які є істинними творцями історії — і в минулому, і в майбутньому.

Та незважаючи на цю "ідейну ясність", світлі уми не перестає каламутити сумнів: яку історію і якої України нам треба вивчати, писати і знати, і з яких початків: зі скіфів, які невідомо звідки з'явилися і невідомо куди ділися з наших праотчих степів? Київської Русі, нібито заснованої міфічними варягами? З княжої доби чи з доби "Великої руйни"? Зі звитяг козацьких безі-

менних лицарів чи зі зради їхніх іменитих старшин? За вигаданими біографіями князів, гетьманів і вождів, за війнами та повстаннями чи за народними і православними святами і обрядами? За трагедіями і геноцидами чи за розвоєм культури? Де шукати історичну істину: в чужоземних і рідних літописних джерелах, в етнографії, в археологічних артефактах чи у фактах живої народної пам'яті?

Здається, документальна книжка М. Сидоржевського "Пам'ять нашого роду" відповідає на ці сакраментальні й вічні для українців питання: передовсім "послугуватись неочіненною пам'яттю предків, яка зберігає в своїх тисячолітніх глибинах колосальні пласти соціально-побутової, культурної і духовної інформації, нині практично майже втраченої..."

До честі автора, він свідомий головної своєї мети. А тому, уникаючи спокуси розгубити зерна документальних свідчень у полові белетристики, творить генеалогію свого роду стримано, лише посилаючись на спогади батьків, родичів і чудом збережені в його родині церковні "Метрики дітей хрещених". Від цього скрупульозного дослідження історії крилатого родового дерева фамілії Сидоржевських, від її родоначальника козацького сотника із села Солотвин, що на Житомирщині, віє біблійною сакральністю, призабутим шляхетним гонором і гордістю за свій козацько-селянський рід, але без чванства, притаманного родинним літописам "царствених" осіб і "родовитих" нащадків колись "великих світу цього".

Звичайно, не кожен читач візьметься прослідкувати всі гілки великого і багатолюдного роду Сидоржевських. Однак певна, що три чверті тексту прикує увагу читача саме інформацією, що стосується кожного роду нашого українського народу. Це рідкісні навіть у наш час свідчення очевид-

Михайло Сидоржевський

ловки розділів книжки відповідають усім законам документального жанру. Водночас інтимність розповіді, довіра до інтерв'юера оповідачів творить чудеса одвертості й правдивості інформації. Невідредогована, а отже, незіпсована розмовна мова, спонтанність спогадів малює розкішний зримий калейдоскоп минулих подій. Особисто для мене відкриттям була розповідь батька про початок Другої світової, відступ наших військ, оточення німцями цілих дивізій, а головне — про блукання юного солдата на охопленій війною території в пошуках своїх... Подібну історію, пригадує, розповідав мені малою мій батько, на жаль, дорослою не встигла записати його спогади...

Михайло Сидоржевський устиг записати те, про що мовчать аннали радянської історії. І добре, що він не коментує, не уточнює і не доповнює уривчастих спогадів батька. І не редагує. І саме, дякуючи цій спонтанній фрагментарності, розповідь так природно "кінематографічно" лягає в уявний відеоряд, хоч уже знімай фільм про ту Вітчизняну чи Другу світову війну, якої ми не знали досі...

Із неквапних і невимушених розповідей Марини Євдокимівни та Олексія Сергійовича Сидоржевських постають картини довоєнного життя села Солотвин, часів колективізації, розкуркулення і голодомору, повоєнне буття з усіма його ідеологічними і людськими конфліктами, живі образи родичів і односельців, характери і долі, такі схожі й не схожі на тих персонажів, які живуть у спогадах кожного українця. Тому й не дивно, що презентація книжки спонтанно перетворилася на жваву дискусію про загальноукраїнську історію, про її білі плями і ще темні лакуни, і про обов'язок кожного заповнити їх пам'яттю.

Особливий інтерес у книжці викликають і сімейні та родинні світліни, без яких була б неповною історія роду Сидоржевських. Їх хочеться переглядати, вдивляючись у кожне обличчя — по-своєму красиве, духовне, неповторне. А відтак відкласти книжку, у найдалішій шухляді письменового столу знайти свої старі родинні фотографії, довго переглядати, а потім довго дивитися у вікно і жалкувати, що не встиг розпитати батька-матір, хто ми, звідки і якого роду... І по-доброму позаздрити М. Сидоржевському, який так достойно, як клейноди козацької сотні прапрадіда Сидора, передав пам'ять про свій рід синам і внукам.

Думаю, що книжка М. Сидоржевського "Пам'ять нашого роду" спровокує початок нової тенденції в історичній науці і взагалі в белетристиці — творення істинної народної історії України, записаної з перших уст її творців і очевидців. Хай це буде останнім виходом української національної свідомості й духа з тисячолітнього єгипетського полону чужих міфологем, реальних геополітичних впливів і традиційних залежностей.

Люба з Михайлом

ців — батьків Михайла Сидоржевського про головні етапи їхнього приватного життя, невідірвні від етапів життя українського народу. Тим більше, що подає їх автор у читабельній формі інтерв'ю з батьком-матір'ю, записаними в різні, але не давні роки, коли вже відступив від душ наших страх казати правду. "Розмова з батьком про довоєнний час", "Розповідь батька і матері про голодовку", "Про участь батька у фінській війні", "Розмова з батьком про початок війни", "Розмова з мамою про післявоєнний період"... Як бачимо, заго-

Ганна ЧУБАЧ,
член НСПУ

*У веремії наших літ
Дай Боже сили на політ!*

Такими рядками хочу привітати відомого письменника Олександра Бакуменка зі славним ювілеєм. І сказати найголовніше: “Вам тільки — 60!”. І побажати здоров'я і сили для майбутніх полетів у літературі, у пісенній творчості та в особистому житті. Бо у веремії наших літ ще так багато не зроблено, не помічено. А ви своєю невтомною працею вже зробили багато: і помітили багатьох тих, кого не дуже пошанували своєю увагою літературні критики...

Письменник Олександр Бакуменко працює у багатьох жанрах. Він — поет, прозаїк, пісняр, публіцист, перекладач і літературознавець. Із-під його пера вийшло понад двадцять книг поезії та прози. О. Бакуменко — автор поетичних збірок “Серпневий падолист”, “Сніги ідуть весною”, “Батьків камертон”, “У пісні вічності душа”, “Казкові балади”, “Напуття”. У творчому доробку письменника цікаві прозові твори: романи “Захисник Чернечої гори”, “Зодчий слова”, “Король Ринкової вулиці”; повісті-есе “Народний пісняр”, “Світло казкової істини”, “Уроки терпіння”, “Володар безцінного скарбу”, “Острів зневір і сподівань”, “Літопис обманутого покоління”, “З племені переможців”, “Формула вічної поезії”, “Магнітне поле життєлюбів”, “Літературний аташе Болгарії”; книга мистецтвознавчих нарисів “Про вічне у пісні і слові”. Варто додати також і те, що окремі розділи з багатьох неопублікованих прозових творів Олександра Бакуменка друкувалися у періодиці й звучали по І та ІІІ програмах Українського радіо.

У співавторстві з відомими українськими композиторами Олександр Бакуменко створив понад сто пісень, що увійшли до репертуару народних артистів України Володимира Оберенка і Олександра Василенка, заслужених артистів України Івана Красовського, Василя Волощука, Світлани Мирводи і знаного польського композитора та співака Олександра Коляди, арт-студії “Нова пісня”, ансамблю Збройних Сил України, ансамблю МНС та дитячого хору Українського радіо й телебачення.

Діапазон творчості О. Бакуменка не обмежується співакою поезією та художньою прозою. Письменник багато працює над упорядкуванням і виданням посмертних книг Дмитра Білоуса, Григорія Ковалюка, Володимира Югова, Данила Бакуменка.

Перу Олександра Бакуменка належить чимало публіцистичних статей, нарисів і понад сорок літературних і мистецьких портретів та низка інших публікацій, що упродовж останніх десяти років друкувалися в українській періодиці.

Улітку цього року на телеканалі “Культура” відбулася прем'єра цікавого двосерійного телефільму про життя і творчість Олександра Бакуменка.

А ще Олександр — син поета-фронтовика Данила Бакуменка, на якого моя юність дивилася із захопленням і гордістю. Тому хоч розказати спогад про мудрого Данила Бакуменка...

На початку 90-х років гучно святкували Шевченківські свята. Секретар Спілки письменників і голова літературного фонду України поет Михайло Шевченко кинув девіз усім поетам: “Ми — всі потроху від Шевченка!” І органі-

У веремії наших літ До 60-ліття Олександра Бакуменка

зував поїздки по областях і до Канева. В одній такій поїздки опинилася і я. Тоді, у травні, Канів перетворився на святкове містечко: люди вивішували рушники на деревах, вітали хлібом-сіллю учасників урочистої ходи. А ті, хто прибув теплоходом, вервечкою підіймалися по сходах до Кобзаря з піснями на Шевченкові вірші: “Рева та стогне Дніпр широкий...” А вже на Шевченковому святі, біля пам'ятника українському генію поети з неабияким натхненням читали свої вірші...

На теплоході я розговорила з усміхненим сивим і красивим чоловіком (я так усіх старших чоловіків називаю). Я з ентузіазмом дитини війни жваво розповідала фронтовому поетові про своє знедолене дитинство: і як мене в льохах ховали мама і бабуся, і як я сама втікала від німців у холодну річку під корч. Вода у нашій Немієчці була джерельна. Саме біля нашого села вона починалася. Тож дитиною я з переляку забігала по шию у холодну воду і там, переховуючись, від страху довго тремтіла... От і маю тепер спогад про минулу війну у вигляді клятого ревматизму...

Поет Данило Бакуменко мене уважно слухав і співчував. А потім розповів, як у цьому місті 16 серпня 1941 року при обороні Тарасової гори він, поранений у стегно, самотужки перепливав Дніпро, зачепившись солдатським паском до якогось дерев'яного обополку. Перед очима Данила Бакуменка на все життя залишилася трагедія Канівської оборони, коли Дніпро-Славутич червонів від крові наших оборонців. А Данила Олександровича, який втратив під час форсування Дніпра свідомість і дивом не загинув, на лівому березі підібрали білці медсанбату... Після тієї розповіді мені стало ніяково перед цим спокійним і дуже інтелігентним чоловіком. А він, після розповіді про вогнений Канів, раптом прочитав мені того вірша, яким хотів поділитися з велелюдною аудиторією Шевченкового свята. На жаль, хворого ветерана ніхто не здогадався підвезти на Тарасову гору, а підніматися вгору самотужки йому було вже вкрай важко. Тож на порожній палубі теплоходу він читав мені такі рядки:

*Канів, рідний!
Тут до болю
Все близьке мені, як дома, —
Навіть в лісі та у полі*

*Кожна стежечка знайома.
На твоїй Чернечій кручі
В сорок першій,
На світанні,
Як дими війни до тучі
Піднімалися багрянні,
Я, поранений, прощався
Із Тарасом в печлі бою...
Скільки горя і нещастя
Подолали ми з тобою!*

Відтоді і по цей день, коли скресає крига на Дніпрі, я чомусь бачу воду — червоною... І прошу у Бога сили і здоров'я, щоб написати поему про Річку. Бо поему “Притока” — вже опублікувала. Після тієї поїздки я прочитала чимало книжок поетів-фронтовиків: Олександра Гончара, Андрія Малишка, Петра Біби, Василя Швеца, Платона Воронька, Дмитра Білоуса. Данило Бакуменко серед поетів свого покоління був дуже скромним. Після тієї зустрічі у Каневі мені пошастило чути Данила Олександровича на вечорі, присвяченому Дню Перемоги у Будинку письменників. Він натхненно читав свої чудові фронтові вірші, а я пишталася і раділа, що з ним була знайома. Не знаю чому, але в кожному фронтовику бачила свого батька, який пропав безвісти у перші дні війни. Саме цьому фронтовому поколінню завдячую своєю впевненістю у житті й творчості. Але, як мовить народне прислів'я: “У житті, як на довгій ниві...” Моє покоління утверджувалося, а фронтове покидало цю грішну землю та відвойовані хвилі Дніпра. А свята Шевченківські тривають і донині, хоча їх уже святкують інші й по-іншому...

Данило Бакуменко у житті був напрочуд скромною і справедливою людиною — за нього говорили не газетні статті й величезні публікації творів, а нагородні планочки на костюмі, які він завжди носив біля серця...

Чи не такої скромності навчив батько свого сина Олександра, який, маючи неабиякі письменницькі здібності, пішов в інженери. Свою трудову діяльність він розпочав по закінченні факультету автоматизованих систем управління та прикладної математики Київського політехнічного інституту інженером у добре відомому на той час Київському виробничому об'єднанні “Завод “Арсенал”. Понад 30 років він працював на інженерних і керівних

посадах у галузі зв'язку. Олександр Данилович має низку авторських свідоцтв про винаходи і чимало науково-виробничих статей у галузевих журналах України та колишнього СРСР. За успішну виробничу діяльність був нагороджений медалями та знаком “Почесний зв'язківець України”.

Але, як і казав колись Олександрові батько: “Якщо талант в тобі визріє, література сама тебе знайде...” І література поступово перемогла й захопила свідомість Олександра Бакуменка.

На початку 2000-го мої книжки друкувало університетське видавництво “Пульсари”. Я вела з успіхом на українському радіо публіцистично-поетичну передачу “Дзвінка ріка”. Була надзвичайно втішена, що книжка з одноіменною назвою “Дзвінка ріка” мала три видання, які були швидко продані. Але критики мовчали.

І ось одного ранку із поштової скриньки забрала дивний рукопис — літературну розвідку про мою творчість за підписом “Ол. Бакуменко”. Подзвонила, щоб подякувати невідомому автору того рукопису, який на високому професійному рівні зробив аналіз моєї творчості за два останні десятиліття, назвавши свою розвідку “Острів Надій і Сподівань”. Чись добре серце серед життєвих зневір розповіло мені про мене. І як тут не підняти крила на політ після тривалого мовчання? Розпитала мого добродія, чи він не родич Данила Бакуменка. “Я — його син!” — з гордістю сказав Олександр.

Відтоді й донині уважно стежу за творчістю поета — сина поета. Інколи не встигаю, бо працює Олександр Данилович із таким темпом, наче хоче надолужити ті роки, коли не писав і не друкував своїх книг. Письменник вражає своєю працьовитістю, а твори — високими літературними відзнаками. Зокрема за поетичні твори пісенної лірики Олександр Бакуменко став лауреатом літературно-мистецької премії “Гілка Золотої каштана” (2001), за роман-есе “Зодчий Слова” був відзначений Всеукраїнською літературно-мистецькою премією імені І. С. Нечуя-Левицького (2008), за поетичну збірку “Напуття” став лауреатом Всеукраїнської літературної премії ім. Олександра Олесья (2011), за роман-есе “Захисник Чернечої гори” — лауреатом Міжнародної літературної премії ім. Костянтина Симонова (2007), за документально-художні твори з військової тематики був відзначений Міжнародною літературною премією ім. Олександра Фадєєва (2008). О. Бакуменко — лауреат Всеукраїнського Інтернет-конкурсу літературних критиків “Буквоїд—2011”.

Нині майже з усіма своїми новими творами знайомлю Олександра Бакуменка. І так боюся, що йому, безкомпромисному і дуже уважному “читачеві”, тепер інженеру людської душі, щось не сподобається у моїй творчості. Бо ціную його як мудрого і доброзичливого порадника.

Щиро зичу Олександрові доброго здоров'я і щедрого вжину з творчої ниви!

**Нові лауреати премії
ім. Дмитра Яворницького**
Євген БУКЕТ

Всеукраїнська премія імені Дмитра Яворницького Національної спілки краєзнавців України, заснована 1991 року, щороку присуджується окремим краєзнавцям, колективам краєзнавців чи краєзнавчим організаціям і установам за вагомий внесок у справу вивчення, дослідження і популяризації історико-культурних і природних багатств рідного краю.

Положення про премію передбачає, що кандидатури на її здобуття мають право висувати не лише правління регіональних організацій НСКУ, а й наукові установи, навчальні заклади, музеї, архіви, бібліотеки, громадські об'єднання, редакції ЗМІ, у яких діють осередки Спілки. Попередньо вивчаються краєзнавчі монографії, нариси, описи, путівники, довідники, окремі публікації, цикли статей, сценарії кінофільмів, теле- і радіопередач тощо, науково-пізнавальний і суспільний рівень яких заслуговує на всеукраїнське визнання.

Президія правління НСКУ розглянула 21 пропозицію про нагородження, що надійшли від організацій та осередків Спілки 2013 року та визначила п'ять лауреатів. Ними стали: **Віктор Петрович Андрущенко** — ректор Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, доктор філософських наук, професор, академік НАПН України, член-кореспондент НАНУ; **Віль Савбанович Бакіров** — ректор Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, доктор соціологічних наук, професор, академік НАНУ; **Микола Іванович Бушин** — завідувач кафедри історії України Черкаського державного технологічного університету, доктор історичних наук, професор; **Михайло Юрійович Косило** — голова правління Івано-Франківської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, директор Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді МОН України; **Ганна Кирилівна Швидько** — професор кафедри історії та політичної теорії Національного гірничого університету.

Урочисте вручення премії відбулося 22 листопада в гуманітарному корпусі Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, під час пленуму Правління Національної спілки краєзнавців України. У заході взяли участь представники державних і громадських установ, відомі діячі науки і культури. Відбулася презентація біографічного показника лауреатів Премії ім. Д. Яворницького 1991—2012 років “Материк краєзнавства”, який видали з нагоди урочистої події.

Також на пленумі розглянуто питання про відзначення Національною спілкою краєзнавців України 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Зокрема у вересні 2014 року Спілка проведе XIII Всеукраїнську наукову історико-краєзнавчу конференцію, присвячену 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка. Краєзнавчий форум має відбутися у Шевченківському національному заповіднику в Каневі, в ньому візьмуть участь представники всіх регіональних організацій Спілки, науковці, музейники, архівісти та представники громадських організацій. Також завершується перший етап роботи над ілюстрованою публіцистично-документальною книгою “Краєзнавча Шевченкіана України” та виданням про цінні раритети з колекції Музею “Кобзаря” Т. Г. Шевченка у Черкасах, яке Спілка готує спільно з Музеєм.

“Сучасні діти матимуть змогу відшукати серед цих облич, що дивляться крізь століття, свою “споріднену душу”.

Діти і дітлахи

3 грудня у Львівській національній галереї мистецтв ім. Б. Г. Возницького відкрилася виставка “ДІТИ і ДІТЛАХИ: образ дитини в образотворчому мистецтві XVII—XX ст.”. Виставка триватиме до 19 січня 2014. Присвячено всім дітям і молоді, що стоять на Майдані!

У Львові 1985 року мистецтвознавець Христина Саноцька у Національному музеї ім. А. Шептицького (тоді Державний музей українського образотворчого мистецтва) організувала виставку “Діти в українському мистецтві”. Відтоді у Львові такі тематичні виставки більше не відбувалися.

Після майже 30-літньої перерви ми звернулися до образу дитини в мистецтві і сформували виставку зі 136-ти експонатів — живопис, графіка, скульптура зі збірок Львівської національної галереї мистецтв ім. Б. Г. Возницького та Національного музею у Львові ім. А. Шептицького.

“Діти і Дітлахи” дозволяють ознайомитися та проаналізувати еволюцію європейського дитячого портрета й жанрової картини. Увазі глядача пропонуються роботи XVII—XX ст. художників голландської, фламандської, французької, італійської, австрійської, англійської, німецької, польської, російської, угорської, грузинської, білоруської та української шкіл.

Стилістичний діапазон творів охоплює бароко, класицизм, романтизм, реалізм, бідермаєр, імпресіонізм і модернізм. На цьому ґрунті простежуємо, як образи дітей змінюються відповідно до художньої манери автора та доби.

Специфіка творів зумовила і концепцію нашої виставки “ДІТИ і ДІТЛАХИ: образ дитини в образотворчому мистецтві XVII—XX ст.”, яка відрізняється від попередніх виставок тим, що будуватиметься на контрастах світу дитини: соціальних, емоційних, вікових, а також поведінки, занять, забав і мрій. Назва і розподіл, звичайно, умовні, але вони дозволяють побачити всі внутрішні “структури” дитинства.

ДІТИ — це представники королівських, дворянських і міщанських родин (Собеських, Любомирських, Дідушицьких, Сапегів та ін.), яких, згідно з їхнім статусом і суворим етикетом, зображали поважними, слухняними й освіченими. А до зображення дітлахів зі звичайних селянських і міських родин художники не підходили так суворо, і на картинах вони поставали в усій своїй невимушеності та широті. ДІТЛАХИ — це, як правило, пустотливі дітки — непосидючі, допитливі,

життерадісні. Тут також сумні та позбавлені радощів дітлахи з найбідніших верств суспільства (біженці, виселенці, обірванці, сироти). Образи дитинства постають перед нами і в дитячих портретах, і в сюжетних.

Ми прагнули показати еволюцію дитячого образу, ставлення до дитини, її виховання та статус у суспільстві — від знатного малого спадкоємця до убогої дівчинки-селянки. Якщо у XVI—XVIII ст. дітей малювали як маленьких до-

рослих із застиглим обличчям чи у вигляді амурів і міфологічних героїв, то з XIX ст. художники намагаються вже передати правдивий і безпосередній образ дитини та склад її характеру. Виставка вкотре приверне увагу фахівців мистецтва й поціновувачів прекрасного до такої відомої, однак маловивченої теми, як “дитячий портрет”. Сучасні діти матимуть змогу ознайомитися із мистецьким зрізом “собі подібних” особистостей, а також відшукати серед цих облич, що дивляться крізь століття, свою “споріднену душу”. Не забуваймо: всі ми родом із дитинства!

Багато творів із фондів ЛНГМ виставляється вперше.

Христина БЕРЕГОВСЬКА,
Оксана ГУЛКА,
куратори виставки

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА—2014

Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617

на 1 місяць 10 грн на півроку 57 грн 15 коп.
на 3 місяці 29 грн 40 коп. на рік 113 грн 10 коп.

Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — Ваша газета!

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора
Євген БУКЕТ
279-39-55

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ соціальної тематики
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47

Відділ просвітнянської роботи
Надія КИР'ЯН
270-55-57

Відділ культури
Микола ЦИМБАЛЮК
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН
278-63-69

Інтернет-редактор
Олександр ЛИТВИНЕНКО
279-39-55

Черговий редактор
Микола ЦИМБАЛЮК

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Видруковано з готових фотоформ
у ТОВ “Поліграфцентр” у середу.

Загальний наклад у грудні — 15 400

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов'язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

